

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Π.Μ.Σ. «ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΑ»
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: «ΝΕΟΤΕΡΗ ΙΣΤΟΡΙΑ»

Δημήτριος Α. Λιούρδης, Α.Μ.: 1121Μ012

***Οι εμφύλιες διαμάχες στην επαρχία του Πύργου Ηλείας
κατά την επανάσταση του 1821.***

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αθήνα 2023

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Νίκος Θεοδοκάς, καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (επιβλέπων)

Νίκος Ροτζώκος, αναπληρωτής καθηγητής Αριστοτελείου Πανεπιστημίου

Διονύσιος Τζάκης, επίκουρος καθηγητής Ιονίου Πανεπιστημίου

Copyright © Δημήτριος Λιούρδης, 2023 All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα. Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*Αφιερώνεται στη μνήμη του πατέρα μου, Αποστόλη Λιούρδη,
που «έφυγε» λίγους μήνες πριν την ολοκλήρωση αυτής της
διπλωματικής εργασίας.*

Πίνακας Περιεχομένων

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	5
1. Η επαρχία του Πύργου κατά την προεπαναστατική περίοδο.....	11
2. Κήρυξη της επανάστασης στην επαρχία Πύργου.....	17
3. Η αρχή της εσωτερικής αναταραχής: Διάσταση σχετικά με την εκλογή του Λύσανδρου Βιλαέτη στο Βουλευτικό.....	19
4. Διαμάχη για την εκμετάλλευση του Μουκατά.....	22
5. Μεταφορά της διαμάχης από τα κεντρικά όργανα στην ίδια την επαρχία Πύργου.....	26
6. Ο νόμος του ισχυρού: πρακτικές και μέθοδοι επιβολής εκτός των πολιτικών οργάνων.....	32
7. Προσπάθειες στρατολόγησης για την εκστρατεία κατά των Πατρών.....	40
8. Ο κύκλος της βίας: Άφιξη του Κολοκοτρώνη στον Πύργο και δολοφονίες Διάκου - Κρεσενίτη.....	44
9. «Επιχειρήσεις του πολέμου»: η παρουσία του Αποστόλη Κολοκοτρώνη στον Πύργο.....	48
10. Η δολοφονία Μήτζου	56
11. Διαμάχη Βιλαέτη - Κρεσενίτη.....	60
12. Το τέλος του κύκλου της βίας: δολοφονία του Χριστόδουλου Άχολου από τον Κρεσενίτη.....	62
13. Συμπεράσματα.....	63
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	66

Εισαγωγή

Στις 24 Αυγούστου 1823 ο Παναγιώτης Γιατράκος, απεσταλμένος της κεντρικής κυβέρνησης στη Γαστούνη και τον Πύργο, γράφει σε επιστολή του προς το βουλευτικό σώμα: “...επροσκαλέθην ενταύθα δια να καθησυχάσω τα του Πύργου και να τον υποχρεώσω δια την εκκίνησιν των στρατιωτών της αναλαγίας του και , ει δυνατόν, να καταπραύνω το πράγμα, διότι έμελλε να κροτηθή ο εμφύλιος πόλεμος. Όθεν βιασθείς ήλθον εις Πύργον’ και όσα εδοκίμασα είναι απερίγραπτα. Τι να σας ειπώ, ω Υπερτάτη Διοίκησις! Εύρον έναν κακόν ανίατον, το οποίον βεβαίως ηύξανε και ερεθίζετο απ’ άλλα εξωτερικά δάκτυλα. [..] Επάσχισα κατά το ενόν, εσυμβούλευσα’ μα δεν εστάθη τρόπος να τους ενώσω.”.

Τα λόγια του Γιατράκου, αν και προδήλως ανησυχητικά, δεν πρέπει να ξένισαν τους παραλήπτες βουλευτές. Ειδήσεις και μηνύματα με αντίστοιχο περιεχόμενο κατέφθαναν και από άλλες επαρχίες. Η στιγμή άλλωστε ήταν κομβική καθώς οι δύο παρατάξεις αντιμάχονταν για την επιβολή της βούλησής τους στα όργανα της διοίκησης (Βουλευτικό και Εκτελεστικό). Ωστόσο ο Γιατράκος όταν έγραφε τα ανωτέρω δεν πρέπει να διατηρούσε αυταπάτες. Ο εμφύλιος πόλεμος είχε ήδη “κροτηθή” και μάλιστα αρκετούς μήνες πριν από τον Αύγουστο του 1823 αρχής γενομένης από τα γεγονότα που ακολούθησαν τις εκλογές για την ανάδειξη παραστατών στην Εθνοσυνέλευση και το Βουλευτικό ασχέτως αν στην παραδοσιακή βιβλιογραφία ως έναρξη του εμφυλίου λογίζεται η απομάκρυνση του Χ. Περρούκα από τον θώκο του υπουργού Οικονομικών.¹

Τα αρχεία της εποχής εκείνης μας παρέχουν μια σχετικώς πλήρη εικόνα των γεγονότων που έλαβαν χώρα κατά την περίοδο 1822 - 1825. Ωστόσο παρά την πληθώρα αυτών, ελάχιστες αναφορές περιέχονται στην σχετική βιβλιογραφία.² Είναι ενδεικτικό ότι

1 Ροτζώκου Νίκου, *Επανάσταση και Εμφύλιος Πόλεμος στο Εικοσιένα* (Αθήνα: Ηρόδοτος, 2016), 27

2 Τα γεγονότα αποσιωπούνται πλήρως στα βιβλία του Τάκη Δόξα “*Ηλειακή Γραμματολογία*” (1963), όπου περιλαμβάνονται βιογραφικά του Χριστόδουλου Άχολου, Γιάννη Διάκου, Λυκούργου Κρεστένιτη και Πέτρου Μήτζου, και “*Το Χρονικό του Πύργου*” (1965). Ευχάριστη έκπληξη αποτελεί η “*Πελοποννησιακή Εγκυκλοπαίδεια*” (1960), η οποία στο λήμμα για την οικογένεια Άχολου αναφέρεται στην δολοφονία του

στο πρώτο βιβλίο που κυκλοφόρησε σχετικά με τα επαναστατικά γεγονότα στον Πύργο, το 1950, και το οποίο περιέχει πληθώρα πληροφοριών και λεπτομερειών βασισμένων κυρίως σε προφορικές διηγήσεις σχετικά με τις μάχες που διεξήχθησαν εντός του Πύργου και με τον ρόλο των διαφόρων προσώπων, ο συγγραφέας αποσιωπά τις εμφύλιες συγκρούσεις αλλά και το τέλος πολλών πρωταγωνιστών.³ Σε κάποια σημεία, δε, φαίνεται όχι απλώς να αποσιωπά αλλά να παραποιεί κατά το δοκούν την ιστορία.⁴ Η λήθη που συνοδεύει αυτά τα γεγονότα δεν παρατηρείται μόνο στην τοπική βιβλιογραφία. Στην Ιστορία του Ελληνικού Έθνους οι αναφορές στην επαρχία Πύργου είναι μόλις τρεις και αφορούν γεγονότα μέχρι και το 1821 ενώ στην πολύτομη ιστορία της επανάστασής του, Πυργιώτη στην καταγωγή, Διονυσίου Κόκκινου, ελάχιστες είναι οι αναφορές στις συγκρούσεις που έλαβαν χώρα χωρίς καμία εξ αυτών να αναφέρεται σε δολοφονία.

Άραγε είναι ίδιοι οι λόγοι της απουσίας αναφορών στην τοπική και την εθνική βιβλιογραφία; Πιθανότατα όχι. Όσον αφορά την τοπική ιστοριογραφία, η ανυπαρξία αυτή μάλλον σχετίζεται με την παρουσία πολυάριθμων απογόνων αυτών των οικογενειών στην πόλη του Πύργου και την υψηλή θέση που κατείχαν στην κοινωνική ιεραρχία αλλά και με το, για άλλους λόγους, ανύπαρκτο ενδιαφέρον για την καταγραφή της τοπικής ιστορίας.

Χριστόδουλου Άχολου από τον Λυκούργο Κρεστενίτη [*Πελοποννησιακή Εγκυκλοπαίδεια* (Αθήνα, 1960), τ. Γ, 370].

3 Χρυσανθακόπουλου Γεωργίου, *Η Ηλεία επί Τουρκοκρατίας* (Αθήνα, 1950), 125: το έργο αυτό, ακριβώς επειδή βασίζεται σε προφορικές μαρτυρίες, πρέπει να αντιμετωπίζεται με πολλή προσοχή ως προς τα ιστορικά γεγονότα που αναφέρει. Σύμφωνα με τον συγγραφέα το μεγαλύτερο μέρος αυτού προέρχεται από χειρόγραφα που είχε συντάξει ο πατέρας του συγγραφέα βάσει αφηγήσεων του αγωνιστή Χρυσανθάκη Παπαγεωργίου και του λόγιου Αναγνώστη Φραγκούλη. Εντούτοις, αυτές περιέχουν πληθώρα ανακρίβειών ενώ πολλές φορές ο συγγραφέας συγχέει τα γεγονότα της επαναστατικής με αυτά της προεπαναστατικής περιόδου. Σε κάθε περίπτωση, όμως, αποτελεί ένα μοναδικό εργαλείο και μας παρέχει μία εξαιρετική εικόνα του Πύργου και των μαχών που διεξήχθησαν με τους Λαλούς. Επιπλέον στο έργο αυτό φιλοξενούνται δεκάδες ανέκδοτα έγγραφα Οθωμανών και Χριστιανών αξιωματούχων του Πύργου, τα περισσότερα σχετιζόμενα με την οικογένεια Αυγερινού, τα οποία, σήμερα, φυλάσσονται, κατόπιν δωρεάς του συγγραφέα στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Αρχείο Χρυσανθακόπουλου, Κ131). Κατά τον ίδιο τον συγγραφέα σημαντικό μέρος αυτού βασίζεται και η. Το αρχείο Χρυσανθακόπουλου, το οποίο αποτελείται από έγγραφα της οικογένειας Αυγερινού, ομολογίες και επιστολές που αφορούν την περίοδο 1778 - 1830, φυλάσσεται στα Γενικά Αρχεία του Κράτους (Κ131).

4 Έτσι για παράδειγμα στην περίπτωση της οικογένειας Διάκου, όπου αναφέρει ότι “εκ των αδελφών Διάκου, πλην του Διονυσίου, όστις απεβίωσεν από φυσικόν θάνατον οι λοιποί εφονεύθησαν εις διαφόρους μάχες”.

Άλλωστε, σχεδόν όλα τα μέλη των οικογενειών αυτών ασχολήθηκαν με την πολιτική αποκτώντας σημαντικές θέσεις σε τοπικό και εθνικό επίπεδο.⁵ Αντίθετα, στην περίπτωση της εθνικής ιστοριογραφίας οι λόγοι της μη αναφοράς αυτών των γεγονότων πρέπει να αναζητηθούν αλλού. Μία πρώτη εξήγηση θα μπορούσε να σχετίζεται με την χαμηλή εμβέλεια των προσωπικοτήτων της περιοχής. Προσωπικότητες όπως ο Λυκούργος Κρεστενίτης ή ο Λύσανδρος Βιλαέτης παρά την επιτυχημένη πολιτική τους σταδιοδρομία, δεν διέθεταν το ειδικό βάρος που χρειαζόταν για να διαδραματίσουν πρωταγωνιστικό ρόλο κατά την Επανάσταση του 1821. Δίχως ιδιαίτερα σημαντικά οικιστικά κέντρα και σε συνδυασμό με την απουσία αξιόλογων οπλαρχηγών ή πολιτικών της επανάστασης, τα γεγονότα του Πύργου βυθίστηκαν στη λήθη προσελκύοντας ελάχιστα -και αποσπασματικά- το ενδιαφέρον των ιστορικών.

Στη λήθη, βέβαια, βυθίστηκαν εν μέρει και τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στις επαναστατημένες περιοχές, και κυρίως σε αυτή του Μοριά, κατά την περίοδο 1823 - 1825, και που συμβατικά αναφέρονται ως “εμφύλιος πόλεμος κατά την επανάσταση του 1821”. Η κυρίαρχη ερμηνεία των διαμαχών αυτών τείνει απλουστευτικά να διακρίνει τις αντιμαχόμενες πλευρές βάσει ιδεολογικών ή γεωγραφικών δίπολων όπως “δημοτικοί” - “ολιγαρχικοί” ή “στρατιωτικοί/Μοραΐτες - πλοιοκτήτες”. Όμως, σε αντίθεση με τον πιο πρόσφατο χρονικά εμφύλιο πόλεμο του 1946 - 1949, στον οποίο, όντως, υπήρχαν δύο αντιμαχόμενα στρατόπεδα με ξεκάθαρο ιδεολογικό περιεχόμενο, στην επανάσταση του 1821 είναι αμφίβολο αν μπορούμε να προχωρήσουμε σε μία τέτοια διάκριση. Η απλουστευτική διάκριση που υιοθετήθηκε από ιστοριοδίφες με όρους του 20ου αιώνα δεν σημαίνει ότι δεν υπήρχαν ιδεολογικές διαφορές μεταξύ των αντιμαχόμενων παρατάξεων. Είναι χαρακτηριστικό ότι ακόμη και σε επιστολές τοπικών παραγόντων της επαρχίας

⁵ Δεν είναι τυχαίο ότι σχεδόν όλοι όσοι εκλέγονταν πληρεξούσιοι στις Εθνοσυνελεύσεις της Επανάστασης συνέχισαν την πολιτική τους σταδιοδρομία και μετεπαναστατικά, όπως και οι απόγονοι ή συγγενείς τους (Αυγερινοί, Άχολοι, Βιλαέτηδες, Κρεστενίτηδες, Μήτζου, Μοσχούλα). Ειδικά στις περιπτώσεις των οικογενειών Αυγερινού, Κρεστενίτη και Μοσχούλα, τα μέλη αυτών συνέχισαν να εκλέγονται βουλευτές μέχρι και τον 20ο αιώνα με χαρακτηριστικότερη την περίπτωση της οικογένειας Αυγερινού, ο απόγονος της οποίας, Νάκης Αυγερινός, εκλεγόταν μέχρι και τις εθνικές εκλογές του 1964.

Πύργου διακρίνει κανείς νεωτερικούς όρους που σταδιακά κατατείνουν στην διαμόρφωση ενός πρωτόλειου πολιτικού λόγου.

Στην περίπτωση, όμως, της επανάστασης μπορούμε να ισχυριστούμε ότι δεν είχαμε έναν εμφύλιο πόλεμο αλλά πολλές επιμέρους εμφύλιες διαμάχες, οι οποίες ξεκίνησαν σχεδόν αμέσως μετά την κήρυξη της επανάστασης, εσωτερικεύτηκαν μέσα στη Διοίκηση και μετασχηματίστηκαν σε πολιτικούς συνασπισμούς, χωρίς, βέβαια, τα θεμέλιά τους να βασίζονταν σε κάποιο στέρεο πολιτικό υπόβαθρο. Αντίθετα, ο λόγος της συμμετοχής στις πολιτικές παρατάξεις φαίνεται να σχετιζόταν, τουλάχιστον στην αρχή της διαμάχης, με συγκυριακές στρατηγικές που αφορούσαν τον έλεγχο των οικονομικών πόρων (εθνικές γαίες, ακίνητα, φυσικοί πόροι κ.λπ.) και των δομών της εξουσίας μεταξύ ομάδων ατόμων που είτε διεκδικούσαν για πρώτη φορά τέτοιου είδους εξουσίες είτε τις απολάμβαναν ήδη από την προεπαναστατική περίοδο.⁶ Το γεγονός, άλλωστε, της επανάστασης δημιούργησε τις αναγκαίες αυτές συνθήκες για την ανατροπή των ισορροπιών μεταξύ των κυρίαρχων της εποχής αλλά και της πολιτικοποίησης των υποκειμένων μέσω της συμμετοχής τους στην ίδρυση ενός νέου κράτους. Ας μην λησμονούμε, επίσης, ότι η ελληνική επανάσταση είχε εισέλθει στον τρίτο της χρόνο και οι επαναστάτες αντιμετώπιζαν τις αναμενόμενες προκλήσεις της νέας τους πολιτικής οργάνωσης αρχής γενομένης από την εκλογή για την ανάδειξη των παραστατών στην εθνοσυνέλευση του Άστρους, η οποία και πυροδότησε αλυσιδωτές αντιδράσεις.

Έτσι, τα γεγονότα του Πύργου θα μπορούσαμε να ισχυριστούμε ότι πρέπει να ενταχθούν, τουλάχιστον κατά την αφετηρία τους, στην ίδια κατηγορία/πλαίσιο με την διαμάχη μεταξύ Πλαπούτα - Δεληγιανναίων στην Καρύταινα ή με την αποπομπή του Χαράλαμπου Περρούκα από το Υπουργείο Οικονομικών το 1823 καθώς όλα παρουσιάζουν τον ίδιο παρονομαστή: την πάλη για τον έλεγχο των πόρων της εξουσίας.⁷

6 Μποζίκη Σίμου, *Ελληνική Επανάσταση & Δημόσια Οικονομία, Η συγκρότηση του ελληνικού εθνικού κράτους, 1821 - 1832* (Αθήνα: εκδόσεις Ασίνη, 2020), 394

7 Βλ. ιδιαίτερα Τσοτσόρου Στάθη, *Οικονομικοί και Κοινωνικοί Μηχανισμοί στον Ορεινό Χώρο, Γορτυνία (1715 - 1828)* (Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, 1986), 212 επ.

Ωστόσο, στην περίπτωση του Πύργου υπάρχουν τρία βασικά χαρακτηριστικά που τον διαφοροποιούν από άλλα εξεταζόμενα παραδείγματα, όπως π.χ. της Γορτυνίας. Το πρώτο χαρακτηριστικό έγκειται στο γεγονός ότι οι ανταγωνισμοί που αναπτύχθηκαν μεταξύ των δύο ομάδων δεν εδράζονταν στην κοινωνική προέλευση αυτών όπως για παράδειγμα στην περίπτωση της σύγκρουσης μεταξύ Δεληγιανναίων - Κολοκοτρώνη, όπου, μεταξύ άλλων, η αντίδραση των πρώτων προκαλείται από την απόπειρα ανατροπής της κοινωνικής ιεραρχίας από τον δεύτερο. Στην περίπτωση, δηλαδή του Πύργου, δεν πρόκειται για μία αντιπαράθεση μεταξύ στρατιωτικών και προυχόντων ή λαού - προυχόντων αλλά για μία αντιπαράθεση μεταξύ των ίδιων των μελών της κοινωνικής και πολιτικής ελίτ του Πύργου. Το δεύτερο χαρακτηριστικό σχετίζεται με την απουσία μιας ισχυρής προσωπικότητας και την κατ' επέκταση ύπαρξη πολλών κέντρων εξουσίας εντός της ίδιας της επαρχίας, στοιχείο που ευνόησε την σφοδρότητα των συγκρούσεων μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών. Σε αντίθεση με την Γαστούνη, όπου κυριαρχούσε ο Γεώργιος Σισίνης, στην επαρχία του Πύργου καμία από τις προυχοντικές οικογένειες δεν είχε την πρωτοκαθεδρία.⁸ Το τρίτο χαρακτηριστικό, ως συνέπεια του δεύτερου, αφορά την εμπλοκή ξένων ως προς τον τόπο παραγόντων που επηρέασαν καθοριστικά τις ισορροπίες εντός της επαρχίας. Η πολυαρχία που επικρατούσε καθιστούσε την επαρχία Πύργου ευάλωτη σε εξωτερικές επιρροές ειδικά αφής στιγμής οι τοπικοί προσόδοι περιελάμβαναν τον εύφορο κάμπο, ο οποίος όχι μόνο ήταν απαραίτητος για την σίτιση των στρατευμάτων αλλά αποτελούσε και σημαντική πηγή πλούτου γι' αυτόν που θα αναλάμβανε την ενοικίαση και εκμετάλλευση των προσόδων της περιοχής. Το μεγάλο περιθώριο κέρδους και η διαχειρίσιμη αντίσταση της μιας ομάδας των προυχόντων φαίνεται να ήταν παράγοντες που συνετέλεσαν στην αρχικώς παρασκηνιακή και εν συνεχεία φανερή εμπλοκή του Παπαφλέσσα και της οικογένειας Κολοκοτρώνη στη διαμάχη για την διεκδίκηση του Μουκατά.

⁸ Είναι ενδεικτικό ότι το 1822 ο Σισίνης είχε, με δική του πρωτοβουλία, πουλήσει μέρος των προσόδων της επαρχίας Γαστούνης χωρίς αυτές να του έχουν παραχωρηθεί [Μποζίκη Σ., ο.π., 278].

Τα παραπάνω χαρακτηριστικά καθιστούν απαραίτητη την ανάδειξη των γεγονότων της επαναστατικής περιόδου της επαρχίας Πύργου, η απουσία αναφοράς των οποίων έχει αδίκως στερήσει από την βιβλιογραφία μία ενδιαφέρουσα πτυχή της εμφύλιας σύγκρουσης που πρέπει να επισημανθεί.

Στόχος, λοιπόν, της παρούσας διπλωματικής είναι να αναδειχθούν τα γεγονότα της επαναστατικής περιόδου στην επαρχία Πύργου, μέσω της παρακολούθησης των πρωταγωνιστικών προσώπων ή ομάδων και των γεγονότων, στα οποία αυτά εμπλέκονται, και να ενταχθούν σε ένα ευρύτερο πλαίσιο ερμηνείας απεκδυόμενα από το στοιχείο του μεμονωμένου υπό το πρίσμα του οποίου έχουν ήδη εξεταστεί από τοπικούς ιστοριοδίφες.

Η επαρχία του Πύργου κατά την προεπαναστατική περίοδο

Κατά την προεπαναστατική περίοδο στην Ηλεία - και σε αντίθεση με άλλες περιοχές της Πελοποννήσου- κατοικούσε μεγάλος πληθυσμός τουρκαλβανών, ο οποίος ήταν συγκεντρωμένος στις περιοχές της Γαστούνης και του Λάλα. Ειδικά στην ορεινή περιοχή του Λάλα είχαν εγκατασταθεί ήδη από τις αρχές του 16ου αιώνα σημαντικές οικογένειες Οθωμανών, που συγγένευαν μεταξύ άλλων με την αριστοκρατική οικογένεια Αμπού - Ταλάμ, και τα μέλη των οποίων ασκούσαν καθοριστική επιρροή στην διοίκηση της περιφέρειας της Ηλείας. Οι διοικητές των επαρχιών της Γαστούνης και του Πύργου προέρχονταν από τον Λάλα ενώ ως γραμματείς ή ενοικιαστές των προσόδων τους επέλεγαν κυρίως Έλληνες από το χωριό Δούκα. Από το τελευταίο προερχόταν και η οικογένεια Αυγερινού, της οποίας ο γενάρχης, Γεωργάκης Αυγερινός, διετέλεσε γραμματέας του Οθωμανού διοικητή του Πύργου και ενοικιαστής των προσόδων της περιοχής.⁹

Σε αντίθεση με την Γαστούνη, στην οποία κατοικούσαν μουσουλμάνοι και χριστιανοί, ο Πύργος αναφέρεται ήδη από νωρίς ως μία αμιγώς χριστιανική πόλη. Αν και δεν γνωρίζουμε με βεβαιότητα τις απαρχές ίδρυσης της πόλης του Πύργου, θεωρείται δεδομένο ότι ήδη από τα τέλη του 17ου αιώνα υπήρχε πολυπληθής παρουσία χριστιανών. Ο ιστοριοδίφης Γεώργιος Παπανδρέου αναφέρει ότι η πρώτη εγκατάσταση στην περιοχή σημειώθηκε στα 1512 από τον Ιωάννη Τσερνωτά ή Τσερνωτόμπεη και ότι μετά τον θάνατό του η περιοχή ερημώθηκε. Πιθανό είναι ότι η περιοχή όντως ερημώθηκε λόγω των συχνών επιδρομών Αλγερινών πειρατών και ότι επανακατοικήθηκε πάλι στα τέλη του 17ου αιώνα.¹⁰ Σίγουρο πάντως είναι ότι ο Πύργος ήδη από το 1678, οπότε και τοποθετήθηκε ο πρώτος Αγάς, υπήρξε σημαντικό οικιστικό και διοικητικό κέντρο.¹¹ Η σημαντική του γεωγραφική θέση στο κέντρο του κάμπου οδήγησε σε αύξηση του πληθυσμού αυτής,

⁹ *Πελοποννησιακή Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π., τ. Γ, 341 (λήμμα: Αυγερινός)

¹⁰ Παπανδρέου Γεωργίου, *Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων* (Λεχαινά: Ν.Ε.Λ.Ε. Ηλείας, 1991), 258

¹¹ Χρυσανθακόπουλου Γ., ο.π., 132

γεγονός που εξηγεί και τον ορισμό αυτής, κατά μία εκδοχή από το 1715, ως έδρας Βοεβόδα (Διοικητή).¹² Κατά τα Ορλωφικά ο Πύργος φαίνεται να καταστράφηκε ολοσχερώς από τα σώματα των Αλβανών που επέδραμαν στην περιοχή της Ηλείας. Ωστόσο παρά την καταστροφή, σε μικρό χρονικό διάστημα συγκεντρώθηκαν νέοι πληθυσμοί καθώς από τα τέλη του 18ου αιώνα η περιοχή αποσπάσθηκε από το Βιλαέτι της Γαστούνης. Είναι ενδεικτικό ότι παραμονές της επανάστασης, το 1815, ο Γάλλος περιηγητής Πουκεβίλ αναφέρει ότι ο Πύργος αριθμούσε 900 οικίες και 1000 οικογένειες με 7.000 άτομα συνολικό πληθυσμό.¹³ Οι παρατηρήσεις του Πουκεβίλ μας προσφέρουν χρήσιμες πληροφορίες προκειμένου να διαμορφώσουμε την εικόνα του Πύργου της εποχής εκείνης και συμφωνούν με μεταγενέστερα στατιστικά στοιχεία που έχουμε για τον προεπαναστατικό Πύργο, τα οποία ανεβάζουν τον αριθμό των κατοίκων σε 9.000.

Η ευρύτερη, άλλωστε, περιοχή ήταν ιδιαίτερα εύφορη και είχε να επιδείξει εκτός των αγροτικών προϊόντων, και βέβαια της σταφίδας, και σημαντική παραγωγή σε ξυλεία. Από το επίνειο του Πύργου εξάγονταν επίσης σιτηρά, τυρί, μέλι, βούτυρο και μαλλί. Ενδεικτικά του πλούσιου σε ευφορία εδάφους είναι οι φόροι που κατέβαλαν κάθε χρόνο προς την Υψηλή Πύλη. Ο Πουκεβίλ σημειώνει στις διηγήσεις του ότι στην Ηλεία υπήρχαν αρκετά τσιφλίκια και ότι κάθε χρόνο οι επαρχίες της Γαστούνης και του Πύργου έστελναν 900 τουρκικά πεντάλιρα στον Πασά της Τρίπολης ενώ ο William Martin Leake αναφέρεται σε 25.000 γρόσια.¹⁴

Επειδή επαναστάσεις χωρίς τα απαραίτητα εκείνα ανθρώπινα σύνολα δεν υπάρχουν, φρόνιμο είναι να αναφερθούμε στις προυχοντικές οικογένειες που παρείχαν τις ετοιμότητες εκείνες για την οργάνωση της επανάστασης ακόμα και αν στην Ηλεία η κοινοτική αυτοδιοίκηση δεν αναπτύχθηκε ιδιαίτερα λόγω της παρουσίας των Λαλαίων

12 Χρυσανθακόπουλου Γ., ο.π., 132, Φωτόπουλου Αθανάσιου, *Οι Κοτζαμπάσηδες της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη τουρκοκρατία (1715 - 1821)* (Ηρόδοτος: Αθήνα, 2005), 169

13 Δόξα Τάκη, *Το Χρονικό του Πύργου* (Πύργος: 1965), 10

14 Κυριακόπουλου Κωνσταντίνου Γ., *Ο Πύργος & η Ηλεία στην επανάσταση και στα χρόνια του Καποδίστρια*, (Πύργος: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηλείας, 2003), τ. Α, 69

Μουσουλμάνων.¹⁵ Τέτοιες οικογένειες ήταν οι Αυγερινοί, Κρεστενίτηδες, Διάκοι, Μήτσοι, Μοσχούλα, Παπασταθόπουλοι, Βιλαέτηδες και Άχολοι. Άλλα ονόματα που συναντάμε είναι αυτά των Χρήστου Δαραλέξη, Αναγνώστη Γιαννόπουλου, Α. Γκίκα, Ιωάννη Ευσταθίου ή Σταθάκη κ.α.¹⁶ Αυτές οι οικογένειες κατείχαν σημαντικές εκτάσεις και θέσεις στην οθωμανική διοίκηση ενώ κάποιοι εξ αυτών, και κυρίως οι Αυγερινοί, ενοικίαζαν τις οθωμανικές εκτάσεις και συμμετείχαν στις εμπορικές διεργασίες της εποχής. Η γεωγραφική, άλλωστε, εγγύτητα του Πύργου με τα Ιόνια Νησιά ευνοούσε τις εμπορικές σχέσεις και συνακόλουθα τις ανταλλαγές ιδεών και εικόνων. Βλέπουμε για παράδειγμα παραμονές της επανάστασης τρία πρόσωπα προερχόμενα από τον Πύργο, και που θα διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην επανάσταση, να ζουν ή να έχουν ζήσει στην Ζάκυνθο: τον Αναγνώστη Παπασταθόπουλο που δραστηριοποιείται στο εμπόριο και τους Πέτρο Μήτσο και Χαράλαμπο Βιλαέτη που έχουν υπηρετήσει ή υπηρετούν στο ελληνικό σύνταγμα του βρετανικού στρατού, ο τελευταίος δε ως λοχαγός, ο οποίος φαίνεται να κατέφυγε εκεί, το 1806, καταδιωκόμενος από τους Τούρκους.¹⁷ Στο ίδιο πλαίσιο παρατηρούμε σημαντικές οικογένειες της περιοχής να τοποθετούν μέρος των οικονομικών αποθεμάτων τους για τις σπουδές των παιδιών τους. Τέτοιες περιπτώσεις είναι αυτές του Αγαμέμνωνος Αυγερινού, γιου του Γεωργάκη, που είχε σπουδάσει ιατροφιλοσοφία στην Πίζα της Ιταλίας και του Λυκούργου Κρεστενίτη, που είχε φοιτήσει στην Σχολή της Τενέδου στην Κέρκυρα.¹⁸19 Ο Αγαμέμνων Αυγερινός, μάλιστα, εμφανίζεται να συνυπογράφει με άλλους συμφοιτητές του επιστολή δημοσιευμένη στο περιοδικό “Ο Λόγιος Ερμής”, με την οποία υπερασπίζονται τον Αδαμάντιο Κοραή έναντι της κριτικής

15 Φωτόπουλου Αθανάσιου, ο.π., 132

16 Δάβου Βύρωνα, *Ιστορία του Πύργου Ηλείας και 17 περιχώρων* (Αθήνα: 1995), 16, Φωτόπουλου Α., ο.π., 132 - 133

17 Χρυσανθακόπουλου Γ., ο.π., 105, 110

18 Στην παραδοσιακή βιβλιογραφία αναφέρεται ότι φοίτησε στην Ιόνιο Ακαδημία, πληροφορία προφανώς λανθασμένη καθώς αυτή ιδρύθηκε το 1820. Πιθανόν εννοείται η Σχολή της Τενέδου που ιδρύθηκε το 1805.

19 Σιδέρη Αλόη, *Έλληνες φοιτητές στο Πανεπιστήμιο της Πίζας (1806-1861)* (Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας - Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 1989), τ. Β', 424, 474. Βλ. και Χρυσανθακόπουλου Γ., ο.π., 56, όπου παρουσιάζεται πιστοποιητικό σπουδών του Αγαμέμνωνος Αυγερινού.

του Παναγιώτη Κοδρικά.²⁰ Η φοίτηση του Αυγερινού στην Πίζα (1816 - 1820) αυτονοήτως δημιουργεί σκέψεις για τις ιδέες με τις οποίες διαποτίστηκε και κυρίως για τους κύκλους με τους οποίους συγχρωτίστηκε καθ' ότι ως γνωστόν την εποχή εκείνη σχηματίστηκε και ο λεγόμενος κύκλος της Πίζας γύρω από τον Μητροπολίτη Ιγνάτιο και τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο.

Η παρουσία Πυργιωτών σε πανεπιστήμια του εξωτερικού είναι ισχνή, όταν, όμως, αυτή συμβαίνει προκαλεί ενδιαφέροντα ερωτήματα. Έτσι, για παράδειγμα η παρουσία του Σόλωνος Κρεστενίτη, αδελφού του Λυκούργου, στα κατάστιχα του Πανεπιστημίου της Πίζας κατά το έτος 1830 δημιουργεί απορίες για την επάρκεια των κεφαλαίων μιας οικογένειας που κατά δήλωση των ίδιων βγήκε ζημιωμένη από έναν μακροχρόνιο ένοπλο αγώνα αλλά και βεβαιότητες για την επιρροή της κουλτούρας των Ιονίων Νήσων στις προυχοντικές οικογένειες της Ηλείας. Ακόμα, όμως, και τα βαφτιστικά ονόματα της πυργιώτικης ελίτ μαρτυρούν την λειτουργία νέων προς εκείνη την εποχή και τόπο μηχανισμών. Ο Λυκούργος Κρεστενίτης μετά την επανεγκατάστασή του στον Πύργο άλλαξε το όνομά του από Αντώνιος σε Λυκούργος ενώ το ίδιο έπραξαν και οι μαθητές του, όπως π.χ. ο Θαλής Θεοδωρίδης, γραμματικός του Σισίνη και οπλαρχηγός της επανάστασης. Αντίστοιχα, αρχαιοελληνικά ονόματα συναντάμε στις οικογένειες Βιλαέτη (Λύσανδρος), Αυγερινού (Αγαμέμνων), Διάκου (Τηλέμαχος), Κρεστενίτη (Σόλων, Επαμεινώνδας, Λυκούργος), Άχολου (Αλέξανδρος).

Ειδικά η οικογένεια Αυγερινού φαίνεται ότι διατηρούσε ιδιαίτερα κομβικό ρόλο στην οικονομία της περιοχής. Από τα έγγραφα που υπάρχουν στη διάθεσή μας προκύπτει ότι τα μέλη της λειτουργούσαν ως επιστάτες και γραμματείς των Αγάδων και παράλληλα ασκούσαν εμπορικές δραστηριότητες από την εκμετάλλευση των οθωμανικών γαιών, υπεκμίσθωναν τους φόρους της αγροτικής παραγωγής και βέβαια χρηματοδοτούσαν μέσω δανείων τις ανάγκες των ίδιων των οθωμανικών αρχών.²¹ Ασφαλώς δεν είναι τυχαίο ότι το όνομα του Γεωργάκη Αυγερινού αναφέρεται από αρκετούς περιηγητές ενώ ενδιαφέρον

²⁰ Σιδέρη Α., ο.π., τ. Α', 160

²¹ Χρυσανθακόπουλου Γ., ο.π., 72 επ.

παρουσιάζει η ύπαρξη αρχαίων αγαλμάτων στην οικία του όπως αυτή καταγράφεται από τον Βρετανό περιηγητή William Martin Leake. Ο Γεωργάκης Αυγερινός είχε δημιουργήσει ένα ευρύ δίκτυο φίλων και συγγενών, ο οποίος, μεταξύ άλλων, περιελάμβανε τον Ιωάννη Σισίνη, σύζυγο της κόρης του, και τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, τον οποίο είχε φιλοξενήσει κατά την μετάβασή του, το 1806, στη Ζάκυνθο.²² Η σχέση αυτή θα επιβεβαιωθεί και κατά την επανάσταση με τη συμμετοχή των Αυγερινών στο πλευρό του Κολοκοτρώνη.

Αντίστοιχα ισχυρές ήταν και οι οικογένειες Κρεστενίτη και Παπασταθόπουλου, τα μέλη των οποίων φαίνεται να λειτουργούσαν, επίσης, ως γραμματικοί των Οθωμανών.²³ Δίπλα σε αυτές τις οικογένειες υπήρχαν και μερικές άλλες, πολυμελείς που διατηρούσαν σημαντικές εκτάσεις, κατείχαν διοικητικές και πολιτικές θέσεις και που είχαν εγκατασταθεί από παλιά στον Πύργο. Τέτοιες ήταν οι Άχολοι και οι Βιλαέτηδες, οι οποίοι, κατά την προφορική παράδοση, προερχόμενοι από την Ήπειρο, υπήρξαν οι πρώτοι οικιστές της πόλεως του Πύργου γι' αυτό και τα μέλη τους διαχρονικά εμφανίζονταν να διατηρούν θέσεις προεστών.²⁴ Τέλος, η πολυμελής οικογένεια Διάκου, χαρακτηριζόμενη και ως “ομάδα πολεμιστών” και εκ των πρώτων του Πύργου, φαίνεται να διατηρούσε κάποια ισχύ σε τοπικό επίπεδο μη ανήκοντας πάντως στον στενό κύκλο των προυχόντων.²⁵ Μεταξύ των ανωτέρω οικογενειών που απάρτιζαν την τοπική ελίτ είχαν αναπτυχθεί ανταγωνισμοί, το είδος και την ένταση των οποίων δεν γνωρίζουμε. Προεπαναστατικά,

22 Μικελόπουλου Βάσου, *Όσα η Ιστορία αφήνει στο περιθώριο* (Πύργος: 2006), 523, όπου και αναφέρεται η προφορική ιστορία του περάσματος Κολοκοτρώνη με αρκετές ανακρίβειες, *Πελοποννησιακή Εγκυκλοπαίδεια*, ο.π., τ. Γ, 341, (λήμμα: Αυγερινός), και Χρυσανθακόπουλου Γεώργιου, ο.π., 22 επ.

23 Σχετικά με το αν ο Παπασταθόπουλος θα έπρεπε να λογίζεται ως Πυργιώτης ή ως Δουκαίος βλ. και Ψυχογιού Ν., *Ηλειακά* (Βιβλιοπανόραμα, 2008), τ. Β, 1157

24 Δόξα Τ., ο.π., 10: “Πρώτοι οικιστές του Πύργου ήταν κυρίως δύο μεγάλες, κι ιστορικές ύστερα οικογένειες: οι Άχολοι πρώτα και οι Βιλαεταίοι έπειτα. Οι Άχολοι κατέβηκαν με τα κοπάδια τους τα ζώα από την Ήπειρο και τα Μεσόγεια για χειμαδιά, μα τους καλάρεσε ο τόπος κι' έμειναν καλλιεργώντας χωράφια κι' αμπέλια που τους δόσαν αρκετό βίος”.

25 Χρυσανθακόπουλου Γ., ο.π., 123, όπου χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι “Η οικογένεια Διάκου αποτελείτο από πολλούς αδελφούς, οίπινες, μετά των συγγενών των και ιδιαιτέρων φίλων των, απετελούν ισχυράν ομάδα πολεμιστών”. Τα γνωστότερα μέλη της ήταν οι Θεόδωρος Ζορμπάς Διάκος, πολιτάρχης Πύργου και τα παιδιά του Αναστάσιος Διάκος, στρατηγός, και Τηλέμαχος Διάκος, Αντώνης Διάκος, αδελφός του Θεόδωρου, και τα παιδιά του Διονύσιος Διάκος και Χρήστος Διάκος [*Αρχαία Ελληνικής Παλιγγενεσίας* (Βιβλιοθήκη της Βουλής), τ. 7, 200 (Πρακτικά Βουλευτικού Γ' Περιόδου, 4 Απριλίου 1825)]

πάντως, καταγράφεται φιλονικία μεταξύ των προεστών Νικόλαου Βιλαέτη και Γιωργάκη Άχολου που είχε ως συνέπεια τον διορισμό του Τζ. Σταθόπουλου (Ιωάννης Σταθάκης ή Ευσταθίου) από τον Πασά ως προεστού της πόλης.²⁶

Τις παραμονές της επανάστασης η διάδοση της Φιλικής Εταιρείας δεν φαίνεται να είναι σημαντική, αν και υπάρχουν στοιχεία για τουλάχιστον οκτώ μέλη της Φιλικής Εταιρείας προερχόμενα από τον Πύργο. Όντως, από τα ιστορικά τεκμήρια προκύπτει ότι σχεδόν όλες οι προυχοντικές οικογένειες της περιοχής εμφανίζονται να έχουν μέλη τους μνημένα στην Φιλική Εταιρεία και μάλιστα τα περισσότερα μνημένα είτε στην Κωνσταντινούπολη, είτε στη Ζάκυνθο.²⁷ Η συμμετοχή τους, όμως, και ο ρόλος τους στον επαναστατικό μηχανισμό δεν φαίνεται να παρουσιάζει βάθος.

Τέλος, και πριν αρχίσει η εξιστόρηση των γεγονότων της επανάστασης, χρήσιμο είναι να δοθεί μία σύντομη περιγραφή του Πύργου και της ομώνυμης επαρχίας Πύργου καθώς και των πληθυσμιακών στοιχείων αυτής. Η πόλη του Πύργου, όπως, αναφέραμε αριθμούσε από 7.000 έως 9.000 κατοίκους και εκτεινόταν γύρω από τον λεγόμενο λόφο του “επαρχείου”. Στο κέντρο του λόφου αυτού βρισκόταν ο λεγόμενος πύργος, που αποτελούσε και την έδρα του Οθωμανού διοικητή, με *“περιτείχισμαν δυνατόν, με εξώστην και με άπειρους πολεμίστρας”* ενώ περίξ αυτού, και πάντα κατά τον Χρυσανθακόπουλο, υπήρχαν μεγάλα οικιστικά συγκροτήματα με αποθήκες τροφίμων και πολεμοφοδίων που περιβάλλονταν από ισχυρά τείχη με πολεμίστρας.²⁸ Άλλα μεγάλα οικιστικά κέντρα της επαρχίας ήταν η Αγουλινίτσα, έδρα του Αλέξιου Μοσχούλα που αριθμούσε περί τους 2.000 κατοίκους, η Μυρτιά, ο Άγιος Γεώργιος, η Βαρβάσαινα και το Τζόγια.

26 Φωτόπουλου Α., ο.π., 51, όπου παραπέμπει στο αρχείο της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας Ελλάδος (αρ. 20506)

27 Φωτόπουλου Α., ο.π., 256 - 258, όπου αναφέρονται, βάσει του αρχείου Σέκερη, ως μνημένοι οι Ιωάννης Ευσταθίου (1818, Κωνσταντινούπολη) και Χριστόδουλος Γ. Αυγερινός (1819, Πύργος) και βάσει της υπόλοιπης βιβλιογραφίας ο Δημήτριος Άχολος (1818, Κωνσταντινούπολη).

28 Χρυσανθακόπουλου Γ., ο.π., 111, 167 - 169

Κήρυξη της επανάστασης στην επαρχία Πύργου

Η επανάσταση κηρύχθηκε την 26η Μαρτίου 1821 από τον Χαράλαμπο Βιλαέτη, ο πρόωρος θάνατος του οποίου, τον Μάιο του 1821, στέρησε την επαρχία Πύργου από έναν εκ των λίγων που διέθεταν στρατιωτική εκπαίδευση. Λίγες μέρες αργότερα οι Πάνος και Γενναίος Κολοκοτρώνη αφίχθησαν στον Πύργο, όπου πλήθος κόσμου συγκεντρώθηκε για να τους υποδεχθεί.²⁹

Από τις πρώτες μάχες της Γαστούνης, του Πύργου και της Αγουλινίτσας αναδείχθηκαν ως πολιτικοί και στρατιωτικοί αρχηγοί οι αδελφοί Μήτζου, οι αδελφοί Διάκου, ο Λυκούργος Κρεστενίτης, ο Αναγνώστης Παπασταθόπουλος, ο Αλέξης Μοσχούλας, οι Άχολοι και ο αδιαμφισβήτητος στρατιωτικός αρχηγός Χαράλαμπος Βιλαέτης. Μετά τον θάνατο του τελευταίου, στην στρατιωτική ηγεσία της επαρχίας θα αντικατασταθεί από τους Πέτρο Μήτζου, Γιάννη Διάκο και Αναγνώστη Παπασταθόπουλο.

Στις 16 Ιουνίου 1821 διορίστηκαν με εντολή των προκρίτων του Πύργου ως έφοροι αυτού οι Ιωάννης Σταθάκης και Αλέξιος Μοσχούλας. Σε κεντρικό επίπεδο μόνο ο Χριστόδουλος Σπ. Άχολος, ένα πρόσωπο που θα μας απασχολήσει αρκετά, εμφανίζεται να συμμετέχει στη Συνέλευση της Πελοποννησιακής Γερουσίας και να υπογράφει τον Οργανισμό αυτής. Από τα διαθέσιμα αρχεία προκύπτει ότι ο Άχολος υπήρξε ιδιαίτερα δραστήριο μέλος της Πελοποννησιακής Γερουσίας διενεργώντας εράνους υπερ του αγώνα και επικοινωνώντας με ανθρώπους στη Ζάκυνθο προκειμένου να παραλάβει απαραίτητα εφόδια και προϊόντα για τις ανάγκες της επανάστασης.

Κατά την περίοδο 1822 - 1823 ως έφοροι του Πύργου εμφανίζονται οι Χριστόδουλος Άχολος, Αλέξιος Μοσχούλας, Γεώργιος Άχολος, Λύσανδρος Ι. Βιλαέτης και Ιωάννης Κρεστενίτης. Είναι σχεδόν τα ίδια πρόσωπα που συμμετέχουν και στην Β΄

29 Σπηλιάδη Νικολάου, *Απομνημονεύματα /Συνταχθέντα υπό του Ν. Σπηλιάδου διά να χρησιμεύσωσιν εις την Νέαν Ελληνικήν Ιστορίαν* (Εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως, 1851), τ. Α, 62

Εθνοσυνέλευση του Άστρους και τα οποία προέρχονται αποκλειστικά από τις προυχοντικές οικογένειες που αναφέραμε ανωτέρω (Χριστόδουλος Άχολος, Άλέξιος Μοσχούλας, Αγαμέμνων Αυγερινός, Λυκούργος Κρεστενίτης, Λύσανδρος Ι. Βιλαέτης, Πέτρος Μήτζου).

Η αρχή της εσωτερικής αναταραχής: Διάσταση σχετικά με την εκλογή του Λύσανδρου Βιλαέτη στο Βουλευτικό

Σύμφωνα με το Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος, όπως αυτό ψηφίστηκε από την Α΄ Εθνοσυνέλευση, θεσπίζονταν δύο σώματα: το Εκτελεστικό και το Βουλευτικό. Τα μέλη του Βουλευτικού εκλέγονταν για ενιαύσια θητεία βάσει του εκλογικού νόμου της 9ης Νοεμβρίου 1822 που είχε ψηφιστεί.³⁰ Στις εκλογές που έλαβαν χώρα στην επαρχία του Πύργου, τον Απρίλιο του 1823, οι Λύσανδρος Βιλαέτης και Χριστόδουλος Άχολος διεκδίκησαν την μοναδική θέση παραστάτη. Και οι δύο είχαν διατελέσει μέλη της Β΄ Εθνοσυνέλευσης ενώ ο Χριστόδουλος Άχολος όλη αυτή την περίοδο διατελούσε και μέλος της Πελοποννησιακής Γερουσίας. Η εκλογή του παραστάτη γινόταν μέσω συγκέντρωσης υπογραφών, τις οποίες εν συνεχεία ο υποψήφιος προσκόμιζε στην Διοίκηση προκειμένου να εγκριθεί η εκλογή του. Η εκλογική αυτή διαδικασία άφηνε σημαντικό περιθώριο για παρατυπίες και αμφισβητήσεις, όπως θα δούμε και από το παράδειγμα του Πύργου.

Στις αρχές Μαΐου, η επιτροπή έκανε δεκτό τον Λύσανδρο Βιλαέτη στο Βουλευτικό Σώμα έναντι του Χριστόδουλου Άχολου. Οι υποστηρικτές του τελευταίου αντέδρασαν άμεσα στην απόφαση αυτή, ζητώντας την επανάληψη των εκλογών ή την επιλογή αυτού ως παραστάτη της επαρχίας καθώς υπερ αυτού ψήφισαν οι *“περισσότεροι και υποληπτικώτεροι ψήφοι των εγκατοίκων Πύργου, τριακοσίας οικογένειας της κωμοπόλεως Αγουλινίτζης, οι εγκατοικοί των χωρίων Τζόγιας, Λαμπετίου, Αγιάννη, Μερτιά, Αγιώργη”*.³¹ Τα προβλήματα και οι παθογένειες που διέκριναν την εκλογική διαδικασία αποκαλύπτονται στις διαδοχικές επιστολές που αποστέλλουν παράγοντες της επαρχίας Ηλείας μεταξύ των οποίων ο χίλιάρχος Γιάννης Θ. Διάκος και οι πρόκριτοι της Αγουλινίτσας, Αλέξιος Μοσχούλας και Γεωργάκης Παπαζαφειρόπουλος. Σύμφωνα με αυτούς, ο Χριστόδουλος Άχολος είχε προσκομίσει ενώπιον της αρμόδιας επιτροπής το

30 ΑΕΠ, τ. 6, 4, όπου αναφέρεται ότι η θητεία των μελών της Β΄ βουλευτικής περιόδου διήρκησε από 26 Απριλίου 1823 έως και 10 Οκτωβρίου 1824.

31 ΑΕΠ, τ. 9, 95 - 97

σχετικό έγγραφο με τις υπογραφές των πολιτών (“παραστατικών γράμμα”) που τον ψήφισαν, το οποίο μονογράφηκε και από τον πρόεδρο της Επιτροπής, Γεώργιο Καλαρά. Όταν όμως “*διεφημίσθη ότι κάθε γράμμα παραστατικού δια να περισχύη καθ’ όλα ανάγκη πάσα να έχη όσας περισσότερας υπογραφάς δυνηθή*”, απέσυρε το έγγραφο προκειμένου να φέρει νεότερο με περισσότερες υπογραφές.³² Όταν το έγγραφο με τις νέες υπογραφές επανακατατέθηκε, η επιτροπή δεν το έκανε δεκτό καθώς εξωτερικά φαινόταν να φέρει την μονογραφή του Προέδρου της Επιτροπής.

Στην επιστολή τους οι υπογράφωντες αναφέρουν ότι “*ο γραφεύς εκεί του νέου παραστατικού κατά άγνοϊαν εσημείωσε έξωθεν ιδιοχείρως του και την υπογραφή του κυρίου Καλαρά, καθώς ήτον εις το πρώτον παραστατικόν σημειωμένη*” και καλούν την Διοίκηση να επικυρώσει την εκλογή Άχολου “*δια να αναχαιρίση κάθε μεσολαβούσαν ταραχήν της επαρχίας μας*”. Η επιτροπή, στις 4 Μαΐου, έκρινε το παραστατικό του Λύσανδρου Βιλαέτη “*νομιμώτερον από εκείνο του Χριστόδουλου Άχολου*” και δέχτηκε προσωρινά αυτόν στο Βουλευτικό Σώμα μέχρι να παράσχει εξηγήσεις ο Άχολος για το λάθος που βρέθηκε στο παραστατικό του έγγραφο.³³

Την απόφαση της Επιτροπής θα επιδοκιμάσουν με επιστολή τους 173 κάτοικοι της επαρχίας Πύργου μεταξύ των οποίων και οι Λυκούργος και Γιάννης Κρεστενίτης, Αναστάσιος Διάκος, Σταμάτης Βωβός κ.α.³⁴ Δύο μέρες αργότερα, οι υποστηρικτές του Άχολου θα αποστείλουν νέα επιστολή -αυτή τη φορά με 280 υπογραφές- με την οποία αρνούνται να αναγνωρίσουν τον Λύσανδρο Βιλαέτη ως νόμιμο παραστάτη ζητώντας την αποδοχή της υποψηφιότητας του Αχόλου.³⁵

32 ΑΕΠ, τ. 9, 96 (Η από 2 Μαΐου 1823 αναφορά των Πυργιωτών προς την Διοίκηση)

33 ΑΕΠ, τ. 9, 101 (Η από 4 Μαΐου 1823 απόφαση της επταμελούς επιτροπής για έγκριση της εκλογής Βιλαέτη)

34 ΑΕΠ, τ. 9, 121 (Η από 8 Μαΐου 1823 αναφορά των Πυργιωτών προς την Διοίκηση)

35 ΑΕΠ, τ. 9, 121 (Η από 10 Μαΐου 1823 αναφορά των Πυργιωτών προς την Διοίκηση), όπου μεταξύ των υπογραφόντων είναι οι Γιωργάκης Άχολος, Βρετός Άχολος, Ζαφείρης Άχολος, Θεόδωρος Διάκος, Αλέξιος Μοσχούλας, Γιάννης Διάκος, Τζοάννης (Ιωάννης) Βιλαέτης κ.α.

Οι πιέσεις, ωστόσο, φαίνεται να είχαν ένα περιορισμένο αποτέλεσμα καθώς στις 15 Μαΐου το Βουλευτικό, με το υπ' αριθ. 40 προβούλευμά του, αποφάσισε να αποστείλει τον Αναστάσιο Λουλόπουλο στον Πύργο προκειμένου να επιστατήσει της ψηφοφορίας και να κρίνει ποιος παραστάτης πρέπει να γίνει δεκτός.³⁶

36 ΑΕΠ, τ. 2, 445 (Το υπ' αριθ. 40 προβούλευμα της 15ης Μαΐους 1823 του Βουλευτικού)

Διαμάχη για την εκμετάλλευση του Μουκατά

Οι ενστάσεις για την νομιμότητα της εκλογής του Λύσανδρου Βιλαέτη θα κοπάσουν σύντομα καθώς το ακανθώδες θέμα της πώλησης του μουκατά, των εθνικών δηλαδή προσόδων, θα αρχίσει να ανακύπτει. Η ανακίνηση του ζητήματος των εθνικών προσόδων δεν είναι άσχετη και με την προσπάθεια αναμόρφωσης του συστήματος της κεντρικής διοίκησης και συνακόλουθα με την προσπάθεια συγκεκριμένων ομάδων να αποκτήσει (η διοίκηση) συγκεντρωτικό χαρακτήρα.

Η επαρχία Πύργου, αν και υστερούσε σε έσοδα σε σχέση με αυτή της Γαστούνης, ήταν σχετικά πλούσια, περιελάμβανε δε και την αλυκή της λίμνης Μουριάς, η οποία διέθετε ιχθυοτροφείο. Η αντιπαράθεση σχετικά με την εκμετάλλευση των προσόδων είχε τεθεί για πρώτη φορά, ήδη από τον Φεβρουάριο του 1823, όταν ο Χριστόδουλος Άχολος απαντώντας στο αίτημα της Πελοποννησιακής Γερουσίας να αποστείλει τα κέρδη από το ιχθυοτροφείο της Αγουλινίτσας στη Διοίκηση, κατηγόρησε τους εφόρους Πύργου, και ειδικότερα τους Γιάννη Κρεστενίτη, Γεωργάκη Άχολο και Λύσανδρο Βιλαέτη, ότι είχαν καταχραστεί τα προϊόντα του ιχθυοτροφείου εις βάρος του Αλέξη Μοσχούλα.³⁷ Παρατηρούμε ότι η σύνθεση των δύο αντίπαλων ομάδων είχε διαμορφωθεί πριν την πολιτική τους αναμέτρηση για την εκλογή παραστάτη. Αν το ζήτημα της εκλογής αντιπροσώπων είναι σημαντικό για την συμμετοχή στα όργανα λήψης των αποφάσεων, το ζήτημα του Μουκατά, των εθνικών δηλαδή προσόδων, είναι αναγκαίο για την πολιτική επιβίωση των πολιτικών της περιοχής. Ας μην παροράται, επίσης, ότι οι δαπάνες για την συντήρηση πολυάριθμου στρατιωτικού σώματος καθώς και τα έξοδα που απαιτούνταν για την απόκτηση ή την διατήρηση πολιτικών θέσεων ήταν ιδιαίτερα υψηλά. Επιπλέον ο Πύργος είχε ήδη βιώσει μία καταστροφή από τα σώματα των Λαλαίων με ό,τι αυτό συνεπαγόταν για την καταστροφή των περιουσιών των προυχόντων. Επομένως, το ποια

37 ΑΕΠ, τ. 9, 38 (Η από 3 Φεβρουαρίου 1823 αναφορά του Χριστόδουλου Άχολου προς την Πελοποννησιακή Γερουσία)

παράταξη θα κατόρθωνε να ενοικιάσει τις εθνικές προσόδους ήταν πρωτίστης σημασίας και δικαιολογούσε την έκταση και την ένταση που έλαβε η αντιπαράθεση μεταξύ των αντιμαχόμενων πλευρών.

Στις 24 Μαΐου 1823 διακόσιοι εξήντα (260) κάτοικοι του Πύργου, μεταξύ των οποίων και οι Γεώργιος Αυγερινός, Σταμάτης και Γιάννης Κρεστενίτης, Γεώργιος Μήτζος και Σταματέλος Βωβός, με επιστολή τους προτρέπουν τον Λύσανδρο Βιλαέτη να λάβει τον Μουκατά για την επαρχία και του ζητούν να μεταφέρει στην Διοίκηση την βούλησή τους να εκστρατεύσουν μόνο υπό την ηγεσία του χιλιάρχου Πέτρου Μήτζου.³⁸ Η τελευταία αυτή αναφορά έχει ενδιαφέρον καθώς διαφαίνεται η πρόθεση των συντακτών της επιστολής να χρησιμοποιήσουν την συμμετοχή τους στην επικείμενη εκστρατεία κατά των Πατρών ως μέσο πίεσης για την παραχώρηση του μουκατά. Δεν είναι τυχαίο ότι μερικές ημέρες αργότερα, ο Πέτρος Μήτζου θα ενημερώσει την Διοίκηση ότι αν και είχε συγκεντρώσει τον απαραίτητο αριθμό στρατιωτών για να συμμετάσχει στην πολιορκία των Πατρών, στερείται των αναγκαίων πόρων για να εκστρατεύσει.³⁹

Είναι γεγονός ότι η προσπάθεια της παράταξης Βιλαέτη - Κρεστενίτη - Μήτζου να πιέσει για το ζήτημα του μουκατά ευνοείτο από την δεδομένη χρονική συγκυρία. Αφενός ήλεγχε τη θέση του παραστάτη στο Βουλευτικό, αφετέρου οι υποστηρικτές της διατηρούσαν σημαντικές τοπικές πολιτικές θέσεις όπως αυτές των εφόρων Πύργου και ασκούσαν εν τοις πράγμασι εξουσία στην περιοχή. Επιπλέον στις τάξεις της συγκαταλεγόταν και ο πλέον υψηλόβαθμος στρατιωτικός της επαρχίας, ο Πέτρος Μήτζου, ο οποίος από τον Ιανουάριο του 1823 είχε προαχθή σε χίλιарχο.⁴⁰ Υπό το πρίσμα αυτό, δηλαδή της προσπάθειας του απόλυτου ελέγχου των όπλων στην επαρχία, πρέπει να ιδωθεί και η άρνηση του Βουλευτικού να εγκρίνει την εισήγηση του Εκτελεστικού για μία σειρά προαγωγών μεταξύ των οποίων και των, συνεργαζόμενων με την παράταξη Μοσχούλα -

38 ΑΕΠ, τ. 12, 76 (Η από 24 Μαΐου 1823 επιστολή των Πυργιωτών προς τον Λύσανδρο Βιλαέτη)

39 ΑΕΠ, τ. 11, 38 (Η από 4 Ιουνίου 1823 επιστολή του Π. Μήτζου προς την Διοίκηση)

40 ΑΕΠ, τ. 1, 135, 308 (Τα υπ' αριθ. 181 και 2651 προβουλευμάτα του Βουλευτικού και του Εκτελεστικού αντίστοιχα)

Άχολου, Αναγνώστη Παπασταθόπουλου σε χίλιарχο και Αποστόλη Κολοκοτρώνη σε αντιστράτηγο, για τον οποίο τις ίδιες ημέρες είχε διαταχθεί από το Βουλευτικό να απομακρυνθεί από την επαρχία Πύργου λόγω καταγγελλόμενων καταχρήσεων.⁴¹⁴²

Η υπόθεση του μουκατά άρχισε να περιπλέκεται περαιτέρω με την αποκάλυψη ότι ο μουκατάς είχε ήδη παραχωρηθεί για 30.000 γρόσια στον Δημήτρη Αποστόλου ή Αποστολόπουλο, πρόσωπο άσχετο με την περιοχή.⁴³ Σύμφωνα με την αναφορά του Λύσανδρου Βιλαέτη, ο μουκατάς είχε πωληθεί σε προγενέστερο χρόνο από την Πελοποννησιακή Γερουσία, η δε πώληση, κατά τον συντάκτη, είχε πραγματοποιηθεί εν κρυπτώ από την ίδια την επαρχία. Μάλιστα, ο Βιλαέτης στηλιτεύει την απόφαση της Πελοποννησιακής Γερουσίας καθώς αυτή φαίνεται να λήφθηκε αντίθετα από την πάγια πρακτική που εφαρμοζόταν μέχρι τότε και που συνίστατο στην προτίμηση της αγοράς του μουκατά από την ίδια την επαρχία. Το επιχείρημα του Βιλαέτη δεν είναι ακριβές. Αν και εντοπίζονται την περίοδο εκείνη παραδείγματα κοινοτήτων που αγόραζαν οι ίδιες τις προσόδους τους, αυτό δεν φαίνεται να ήταν η καθιερωμένη πρακτική της διοίκησης.⁴⁴ Βάσιμα, επίσης, μπορούμε να υποθέσουμε ότι η πώληση του μουκατά δεν έγινε εν αγνοία του Χριστόδουλου Άχολου καθώς αυτός, όπως είδαμε, υπήρξε δραστήριο μέλος της Πελοποννησιακής Γερουσίας. Η υπόθεση αυτή ενισχύεται και από τις μετέπειτα εξελίξεις που θα αναλυθούν κατωτέρω.

Η παράταξη Κρεστενίτη - Μήτζου - Βιλαέτη με διαδοχικές αναφορές της προς τα κεντρικά όργανα συνέχισε να διαμαρτύρεται για την πώληση του μουκατά. Το βασικό της επιχείρημα εδραζόταν στο ότι ο ο μουκατάς έπρεπε να πουληθεί σε κάποιον ντόπιο ή στην ίδια την επαρχία και όχι στον Αποστόλου που δεν σχετιζόταν με κανένα τρόπο με την περιοχή. Την ίδια εποχή και οι κάτοικοι της Γαστούνης, υπό την καθοδήγηση του Γ.

41 ΑΕΠ, τ. 2, 61, 64 (Τα από 5 και 6 Ιουνίου πρακτικά του Βουλευτικού)

42 Η προαγωγή του Αναγνώστη Παπασταθόπουλου θα εγκριθεί εν τέλει λίγες ημέρες αργότερα στις 12 Ιουνίου 1823 μετά από επιμονή του Εκτελεστικού [ΑΕΠ, τ. 2, 69, 72 (Τα από 11 και 12 Ιουνίου 1823 πρακτικά του Βουλευτικού)]

43 ΑΕΠ, τ. 11, 37 (Η από 4 Ιουνίου 1823 αναφορά του Λύσανδρου Βιλαέτη προς την Διοίκηση)

44 Μποζίκης Σ., ο.π., 288 - 289

Σισίνη, διατράνωναν την αντίθεσή τους στα σχέδια πώλησης του μουκατά τους σε “ξένο” χρησιμοποιώντας, και αυτοί, το ίδιο επιχείρημα περί εντοπιότητας.⁴⁵ Ο Αποστόλου, από την άλλη, θα επικαλεστεί τα πατριωτικά του αισθήματα για να δικαιολογήσει την αγορά του μουκατά (*“δεν τον αγόρασα για την αισχροκέρδεια, αλλά να ωφελούσα την πατρίδα εις την τότε μεγίστην ανάγκην της”*), αισθήματα που ο Βιλαέτης θα αμφισβητήσει αποκαλύπτοντας ότι ο Αποστόλου δεν είχε καταβάλει τα 30.00 γρόσια προς το Εθνικό ταμείο μέχρι την ορισθείσα διορία στις 15 Απριλίου.⁴⁶ Στις 8 Ιουνίου 1823 το Βουλευτικό αποφάσισε να δώσει διορία τριών ημερών στον Δημήτριο Αποστόλου για να πληρώσει τα 30.000 γρόσια που χρωστάει στο δημόσιο ταμείο διαφορετικά θα ακύρωνε την πώληση των εθνικών εισοδημάτων.⁴⁷

45 ΑΕΠ, τ. 2, 47μ, 49 (Τα από 26 και 27 Μαΐου 1823 πρακτικά του Βουλευτικού)

46 ΑΕΠ, τ. 11, 37 (Η από 4 Ιουνίου 1823 αναφορά του Λύσανδρου Βιλαέτη προς την Διοίκηση)

47 ΑΕΠ, τ. 2, 66 (Τα από 8 Ιουνίου 1823 πρακτικά του Βουλευτικού)

Μεταφορά της διαμάχης από τα κεντρικά όργανα στην ίδια την επαρχία Πύργου

Εν τω μεταξύ η διαμάχη για τον έλεγχο των εθνικών προσόδων μετατοπίστηκε στην πόλη του Πύργου, όπου η παράταξη Άχολου - Μοσχούλα επιχείρησε να προκαταβάλει τις εξελίξεις. Στις 9 Ιουνίου 1823, οι Αλέξης Μοσχούλας, Γεωργάκης Παπαζαφειρόπουλος, Γεωργάκης Άχολος και Χριστόδουλος Άχολος παρουσιάστηκαν στον έπαρχο Πύργου επιδεικνύοντας νόμιμους τίτλους επί της εκμετάλλευσης των εθνικών εισοδημάτων υπογεγραμμένους από τους Γρηγόρη Δίκαιο Παπαφλέσσα, τότε υπουργό επί των Εσωτερικών, Δημήτριο Αποστόλου και Πάνο Θ. Κολοκοτρώνη και ισχυριζόμενοι ότι την 1η Ιουνίου αγόρασαν τις εθνικές προσόδους για πάνω από 60.000 γρόσια από τους Παπαφλέσσα και Π. Κολοκοτρώνη.⁴⁸⁴⁹ Η μεγάλη διαφορά σε σχέση με την αρχική τιμή προσφοράς προς τον Αποστόλου δεν πρέπει να μας εκπλήσσει καθώς το κράτος ελλείπει άμεσων εσόδων αναγκαζόταν να διαμορφώνει χαμηλά το αντίτιμο των προσόδων.⁵⁰ Δεν μπορεί, όμως, να αποκλειστεί και η πιθανότητα της προσυνεννόησης στην διαμόρφωση χαμηλής αρχικής τιμής λόγω της ισχύος των προσώπων που εμπλέκονται στη διαδικασία της φορο-ενοικίασης.

Η εμφάνιση των δύο αυτών προσώπων, του Παπαφλέσσα και του Κολοκοτρώνη, όσο και αν φαίνεται να προκύπτει ξαφνικά δεν πρέπει να μας ξενίζει καθώς και οι δύο εμφανίζονται την περίοδο 1823 - 1825 να αγοράζουν ακίνητα και κτήματα αξίας 108.000 και 13.000 γροσίων αντίστοιχα.⁵¹ Η εμπλοκή, άλλωστε, αυτών και των συγγενών τους στις

48 ΑΕΠ, τ. 17, 27 (Η από 9 Ιουνίου 1823 επιστολή των Χ. Άχολου, Α. Μοσχούλα, Γ. Παπαζαφειρόπουλου και Γ. Άχολου προς τον Έπαρχο Πύργου)

49 Η συμμετοχή του Πάνου Θ. Κολοκοτρώνη θα επιβεβαιωθεί και από τον Γιατράκο, ο οποίος σε επιστολή του προς τον Θ. Κολοκοτρώνη του ζητεί να παραβλέψει τα "ιδιαίτερα ιντερέσα" που έχει ο γιος του στον Μουκατά και να παραχωρηθεί αυτός στην επαρχία [ΑΕΠ, τ. 11, 190 (Η από 7 Αυγούστου 1823 επιστολή του Π. Γιατράκου προς τον Θ. Κολοκοτρώνη)] ενώ αυτή του Παπαφλέσσα προκύπτει από πληθώρα εγγράφων.

50 Μποζίκη Σ., ο.π., 290

51 Μποζίκη Σ., ο.π., 392

διαδικασίες παραγωγής πολιτικής της επαρχίας Πύργου θα αποδειχτεί μακροχρόνια και θα καθορίσει τις πολιτικές εξελίξεις της περιοχής.

Η μετατόπιση του πεδίου της σύγκρουσης από τα κεντρικά όργανα στην περιφέρεια αναδεικνύει την σημασία του ρόλου του επάρχου, Γαλάνη Κουμουνδουράκη, ο οποίος μεταβάλλεται σε προσωρινό ρυθμιστή των εξελίξεων. Οι κινήσεις του θα αποκαλύψουν, επίσης, την διάσταση που είχε ήδη αρχίσει να διαφαίνεται μεταξύ Βουλευτικού - Εκτελεστικού. Αν και αρχικά φάνηκε διατεθειμένος να υποστηρίξει τους νέους αγοραστές στη συλλογή των φόρων, φρόντισε στη συνέχεια αποστέλλει ανθρώπους του στα ιχθυοτροφεία, την αλική και σε άλλα μέρη προκειμένου να τους εμποδίσει να συλλέξουν τα αγαθά.⁵² Η κίνηση αυτή ασφαλώς οφειλόταν στην οξεία αντίδραση της παράταξης Κρεστενίτη - Βιλαέτη, η οποία είχε ξεσηκώσει *“τα πνεύματα του λαού εις το να μην κλίνουν προς τας διαταγάς της Υπέρτατης Διοικήσεως”*.⁵³ Η παράταξη Άχολου - Μοσχούλα το πήγε παραπέρα διατυπώνοντας κατηγορίες περί χρηματισμού του επάρχου από τον Γιάννη Κρεστενίτη και τους υποστηρικτές του, τους οποίους, ισχυρίζονταν, ενίσχυε στην εκπεφρασμένη άρνησή τους να αποδώσουν τα σχετικά έσοδα σε αυτούς.⁵⁴

Τρεις ημέρες μετά, ο έπαρχος έλαβε δύο αυστηρές διαταγές από τον υπουργό Εσωτερικών Παπαφλέσσα, με τις οποίες διατασσόταν να διευκολύνει την είσπραξη των εθνικών εισοδημάτων από τους Άχολο και Μοσχούλα καθώς και να συλλάβει τους πρόκριτους Γιάννη Κρεστενίτη, Αναγνώστη Βωβό και Αναγνώστη Χαμάκο και να τους στείλει στην Τρίπολη για να απολογηθούν.⁵⁵

Σε επιβεβαιωμένη συνάντηση του επάρχου με τους καταζητούμενους δημογέροντες Πύργου, αυτοί αρνήθηκαν να αποδεχτούν ως νόμιμη την απόφαση του Υπουργού Εσωτερικών λόγω και της ιδιότητάς του ως πωλητή του μουκατά (*“νομίζοντάς σε διαμερολήπτην και την εξοχότη σου ως πουλητήν του μουκατά”*) διαμηνύοντάς του ότι αν

52 ΑΕΠ, τ. 17, 27 (Η από 8 Ιουνίου 1823 επιστολή των ενοικιαστών προς τον Έπαρχο Κουμουντουράκη)

53 ΑΕΠ, τ. 17, 28 (Η από 10 Ιουνίου 1823 επιστολή των ενοικιαστών προς τον Έπαρχο Κουμουντουράκη)

54 ΑΕΠ, τ. 17, 27 (Η από 8 Ιουνίου 1823 επιστολή των ενοικιαστών προς τον Έπαρχο Κουμουντουράκη)

55 ΑΕΠ, τ. 13, 20 - 21 (Οι υπ' αριθ. 868 και 869 της 13ης Ιουνίου 1823 διαταγές του Υπουργού Εσωτερικών)

στέλλονταν άνθρωποι για την συλλογή των φόρων στα χωριά, θα τους σκότωναν (*“και ακολουθήσει κανέν φευκταίον, δηλαδή σκοτομός”*).⁵⁶ Ο Κρεστενίτης γνώριζε καλά ότι οι διαταγές του εμπλεκόμενου στην πώληση Υπουργού Εσωτερικών δεν εξέφραζαν απαραίτητα την βούληση του Εκτελεστικού και γι’ αυτό ζητούσε να ληφθεί απόφαση από την κεντρική διοίκηση. Ο έπαρχος σε επιστολή του προς τον Παπαφλέσσα υπεραμύνθηκε της στάσης του και δήλωσε αδυναμία να επιβάλει τις αποφάσεις της διοίκησης. Άφηνε, μάλιστα, να εννοηθεί ότι η αντίδραση κατά της πώλησης του μουκατά είχε μαζικό χαρακτήρα και δεν περιοριζόταν μόνο στους τρεις που διέταξε να συλληφθούν (*“δεν είναι μόνο αυτοί, αλλά συνωμόται φαίνονται με τους λοιπούς. και κατόπι ξεκινούν όχι μόνο αυτοί αλλά εκατόν και διακόσιοι, όσοι μπορούν περισσότεροι”*).⁵⁷ Άλλωστε, ο ίδιος δεν φαίνεται να ψεύδεται όταν ισχυρίζεται ότι δεν μπορεί να εφαρμόσει τις διαταγές της διοίκησης. Σύμφωνα με έγγραφο του υπουργείου Οικονομικών ο έπαρχος είχε εκτελεστική δύναμη μόλις δεκαπέντε (15) ατόμων.⁵⁸ Ακόμη και αν υποθέσουμε ότι ο αριθμός ήταν μεγαλύτερος, η περιφερειακή διοίκηση πάλι δεν θα ήταν δυνατό να επιβάλει αποτελεσματικά την εξουσία της.

Με επιστολή τους προς την Διοίκηση τουλάχιστον εξήντα (60) δημογέροντες, επιστάτες και άλλοι παράγοντες της επαρχίας Πύργου, μεταξύ των οποίων οι Λυκούργος Κρεστενίτης, Πέτρος Μητζου και Αναγνώστης Χαμάκος, αμφισβήτησαν δημόσια την νομιμότητα των διαταγών του Υπουργού Εσωτερικών και απείλησαν όχι μόνο ότι δεν θα εκστράτευαν για την πολιορκία της Πάτρας αλλά ότι είτε *“τον μουκατάν μας μας δίδει η Υπέρτατη Διοίκησις ή μας φονεύει όλους ή καίομεν όλα μας τα γεννήματα και μετοικούμεν*

56 ΑΕΠ, τ. 17, 41 (Η από 17 Ιουνίου 1823 επιστολή του Έπαρχου Πύργου προς τους ενοικιαστές)

57 ΑΕΠ, τ. 13, 267 (Η από 16 Ιουνίου 1823 επιστολή του Έπαρχου Πύργου προς τον Υπουργό Εσωτερικών)

58 Ο Έπαρχος ισχυριζόταν ότι είχε εκτελεστική δύναμη 45 ατόμων, αριθμό που το Υπουργείο Οικονομικών αμφισβητούσε. Για την εξακρίβωση, μάλιστα, του πραγματικού αριθμού απευθύνθηκε με έγγραφό του στο Υπουργείο Εσωτερικών. Δεδομένου ότι ήταν γνωστή η πρακτική της πλασματικής αύξησης του αριθμού των στρατιωτών έτσι ώστε να λαμβάνεται υψηλότερο κονδύλι, ο αριθμός του Υπουργείου Οικονομικών προτιμάται ως πιο αξιόπιστος [ΑΕΠ, τ. 13, 72 (Η από 21 Ιουνίου 1823 επιστολή του Υπουργείου Οικονομικών προς το Υπουργείο Εσωτερικών)]

άλλοσε”.⁵⁹ Είναι χαρακτηριστική η αποστροφή τους απευθυνόμενη προς τον Υπουργό Εσωτερικών και τους συναλλασσόμενους του: *“Τι είμεθα ημείς, ανδράποδα αυτών; Τώρα είναι δημοκρατία, δεν είναι αριστοκρατία”*.

Η επιστολή αυτή παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς σε αυτή αποτυπώνεται μια νεωτερική φρασεολογία που ασφαλώς αποτελεί προϊόν των πολιτικών διεργασιών που έχουν μεσολαβήσει από την έναρξη της επανάστασης. Οι υπογράφωντες όχι μόνο αμφισβητούν την νομιμότητα των εντολών της διοίκησης επί τη βάση νεωτερικών επιχειρημάτων που σχετίζονται με τον τρόπο λήψης των αποφάσεων στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής διοίκησης αλλά στην πραγματικότητα χαράσσουν μία τομή μεταξύ παλαιού και νέου, μεταξύ αριστοκρατίας και δημοκρατίας. Η κήρυξη της επανάστασης του 1821 φαίνεται για τους υπογράφοντες να σημαίνει, εκτός από την προφανή ανατροπή της οθωμανικής διοίκησης, και ουσιαστική μεταβολή στον τρόπο λήψης αποφάσεων, δηλαδή μετάβαση από την “αριστοκρατία” στη “δημοκρατία”. Έτσι, ο τρόπος με τον οποίο ο Παπαφλέσσας λαμβάνει αποφάσεις φαίνεται, κατά τους υπογράφοντες, να παρουσιάζει έναν μη ανεκτό αναχρονισμό υπό την έννοια ότι ταυτίζεται με το παλαιό καθεστώς που επικρατούσε υπό την οθωμανική κυριαρχία και όχι με την νέα επαναστατική πραγματικότητα η οποία επιτάσσει την δημοκρατική λήψη αποφάσεων.

Μια ημέρα πριν λήξει η προθεσμία για να πληρώσουν τους πωλητές των εθνικών εισοδημάτων, οι ενοικιαστές επανέρχονται με νέα τους επιστολή προς τον Έπαρχο, τον οποίο μέμφουν για την επαμφοτερίζουσα στάση του και τον θέτουν προ των ευθυνών του σε περίπτωση που υποστούν οποιαδήποτε ζημία από την απραξία του.⁶⁰ Από την επιστολή αυτή προκύπτει ότι σε κάποια μέρη της επαρχίας, όπως η Αγουλινίτσα, κατεξοχήν πεδίο κυριαρχίας του Μοσχούλα, είχαν συλλεχθεί οι φόροι σε αντίθεση με τον Πύργο, τον Άγιο Γεώργιο και το Τζόγια όπου δεν είχε καταστεί δυνατό να συλλεχθούν αυτοί.

59 ΑΕΠ, τ. 12, 103 (Η από 16 Ιουνίου 1823 επιστολή κατοίκων Πύργου προς την Υπέρτατη Διοίκηση)

60 ΑΕΠ, τ. 17, 45 (Η από 18 Ιουνίου 1823 επιστολή των ενοικιαστών προς τον Έπαρχο Πύργου)

Παράλληλα στην Τριπολιτσά, ο Δημήτριος Αποστόλου φαίνεται να αμφιταλαντεύεται ως προς την αρχική του απόφαση να πουλήσει τον Μουκατά στους Παπαφλέσσα και Πάνο Θ. Κολοκοτρώνη.

Αρχικά, ενημερώνει την Διοίκηση ότι παραιτείται των δικαιωμάτων του Μουκατά, τον οποίο και εκχωρεί στη Διοίκηση, με τον όρο να μην χρειαστεί να πληρώσει τα 30.000 γρόσια προς αυτή.⁶¹ Δύο μέρες, όμως, μετά, στις 13 Ιουνίου, το Βουλευτικό αποφασίζει ο Δημήτριος Αποστόλου να πληρώσει τα οφειλόμενα 30.000 γρόσια για την πώληση των δικαιωμάτων των εθνικών εισοδημάτων της επαρχίας Πύργου εντός διορίας 15 ημερών και να παραμείνουν τα δικαιώματα σε αυτόν διότι *"τούτο συμφέρει μάλλον δια την κατεπείγουσαν ανάγκην της Πατρίδος"*.⁶² Ως προς την συμφωνία με τους Παπαφλέσσα και Πάνο Θ. Κολοκοτρώνη, ο Αποστόλου ισχυρίζεται ότι είναι άκυρη, όπως και η μεταπώλησή τους, καθώς αυτή είχε πραγματοποιηθεί υπό την αίρεση ότι αυτοί θα εισέπρατταν 30.000 γρόσια που τους χρωστούσε η Διοίκηση και τα οποία ουδέποτε εισέπραξαν.⁶³ Οι Παπαφλέσσας - Κολοκοτρώνης ακολούθησαν έναν καθιερωμένο για την εποχή εκείνη τρόπο εξόφλησης χρησιμοποιώντας στην ουσία προοφειλόμενα χρήματα της Διοίκησης προς τον πωλητή ως ανταλλάξιμο τίτλο για την πληρωμή του ποσού της αγοράς.⁶⁴

Στον Πύργο και την Τριπολιτσά, όλοι επιχειρούν να επηρεάσουν τις αποφάσεις των κεντρικών οργάνων. Οι δύο πληρεξούσιοι των κατοίκων του Πύργου που έχουν αποσταλεί προκειμένου να διεκδικήσουν τον Μουκατά για την επαρχία διαμαρτύρονται για την απραξία της διοίκησης ενώ ο Λύσανδρος Βιλαέτης παραιτείται από παραστάτης επαρχίας Πύργου διαμαρτυρόμενος για το γεγονός ότι οι προτάσεις του, μεταξύ των οποίων και αυτές που αφορούν τις προαγωγές στρατιωτικών, δεν εισακούονται.⁶⁵

61 ΑΕΠ, τ. 2, 69 (Τα από 11 Ιουνίου 1823 πρακτικά του Βουλευτικού)

62 ΑΕΠ, τ. 2, 73 (Τα από 13 Ιουνίου 1823 πρακτικά του Βουλευτικού)

63 ΑΕΠ, τ. 11, 45 (Η από 13 Ιουνίου 1823 επιστολή του Δημήτριου Αποστόλου προς το Βουλευτικό)

64 Τσοτσόρου Σ., ο.π., 257

65 ΑΕΠ, τ. 9, 226 (Η από 19 Ιουνίου 1823 επιστολή του Λύσανδρου Βιλαέτη προς το Βουλευτικό)

Η παραίτηση αυτή δεν φαίνεται να έγινε δεκτή καθώς ο Βιλαέτης συνέχισε να μετέχει των εργασιών του σώματος. Την ίδια ώρα, ο υπουργός Εσωτερικών φαίνεται να αγνοούσε τα ερωτήματα που του απηύθυνε το Βουλευτικό, το οποίο σταδιακά άρχισε να μεταβάλλει την αρχικά ενδοτική του στάση. Έτσι, στις 20 Ιουνίου 1823 το Βουλευτικό επικαλούμενο την μαρτυρία του Αποστόλου ότι είχε δώσει το δικαίωμα αγοράς στους Άχολο και Μοσχούλα προς όφελος της επαρχίας και όχι για δικό τους, διέταξε το Υπουργείο Οικονομικών να υποχρεώσει τον Αποστόλου να πουλήσει τον μουκατά στην επαρχία για την ίδια τιμή που τον είχε πουλήσει στους Άχολο - Μοσχούλα.⁶⁶

66 ΑΕΠ, τ. 2, 489 (Το υπ' αριθ. 147 της 20ης Ιουνίου προβούλευμα του Βουλευτικού προς το Υπουργείο Οικονομικών)

Ο νόμος του ισχυρού: πρακτικές και μέθοδοι επιβολής εκτός των πολιτικών οργάνων

Η κατάσταση προϊόντος του χρόνου άρχισε να εκτρέπεται. Στις 17 Ιουνίου 1823, στην κεντρική Αγορά του Πύργου προκλήθηκε επεισόδιο μεταξύ του Πέτρου Μήτζου και κάποιων ατόμων της υπηρεσίας του Άχολου. Ας δούμε πως περιγράφει ο Έπαρχος Κουμουνδουράκης το επεισόδιο: *“υπήγα εις την αλυκήν να θεωρήσω και να βάλω εις επιμέλιαν τους επιστάτας και δουλευτάς, ώστε όπου αναχωρώντας από το κονάκι μου και φθάσας εις την αλυκήν έδωσε την άδειαν ο καπεταν Πέτρος Μήτζου ενός ατάκτου ονόματι Λιάπης με τριάντα απειθείς Πατραίους, μεθυσμένοι όντες, ως άλλοι βούλγαροι, περιφερόμενοι με τα βιολιά μέσα τις την πολιτείαν και απερνώντας υπό τα παρεθύρια του Χριστόδουλου Άχολου με εκείνας τα μεθυσμένας λέξεις κατά Αχόλου και Μοσχούλα. Αυτοί δε δεν τους ωμίλησαν. Πλην, ενώ απερνούσαν εις το παζάρι, ηπάντησαν τέσσαρους πέντε ανθρώπους των, τους οποίους είχαν στείλει δια ψωμί, επέταξαν τας πιστόλας και τα γιαταγάνια και τους έβαλαν κοντά, αυτοί δε έφευγον απο αγκωνάρι εις αγκωνάρι πιστολίζοντας και τα δύο μέρη, ώστε εις αυτόν τον πόλεμον εσκοτώθη ένας Πατραίος από τους μεθυσμένους και ένα παιδί ψωμάς ελαβώθη. Ο δε καπετάν Πέτρος ευθύς τους πολιορκεί και αμέσως άνοιξε το τουφέκι. Παρομοίως γράφει και εις τα χωριά και εσυνάχθησαν όλα.”.* Μαθαίνοντας ο έπαρχος τα νέα, επέστρεψε στον Πύργο και επιχείρησε να κατευνάσει την κατάσταση. Και συνεχίζει: *“Το πρωί, αντίς να ελαττωθή το κακόν, μάλλον ηύξανε. [..] άρχισαν να κτυπούν και εκείνους όσοι ηγάπουν τον Μοσχούλα και Άχολον. Πηγαίνοντας μερικοί εις του Γεωργάκη Άχολο το κονάκι (ενώ αυτός εστάθη αφηρηθείς, αγκαλά είναι και κλινήρης παρά της ποδαλγίας), χωρίς να έχη κανέναν άνθρωπον, αλλά με το παιδίον του και με την γυναίκα του, τον εκτύπησαν με εν τουφέκι και τον ελάβωσαν εις το πόδι, του επήραν όλα του τα πράγματα, ώστε σχίζοντας τας κασέλας του του επήραν και το παιδί του πρεζονιέρη”.* Η περιγραφή του Επάρχου έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς μας παρέχει μία γλαφυρή εικόνα της καθημερινότητας των κατοίκων της επαναστατημένης αυτής πόλης,

στην οποία, όπως γνωρίζουμε από τεκμήρια, είχε συγκεντρωθεί σημαντικός αριθμός Πατρινών που συμμετείχαν στις τοπικές συγκρούσεις εν είδει μισθοφόρων.⁶⁷

Κατά διαφορετική εκδοχή που προκύπτει από την αναφορά του Λυκούργου Κρεστενίτη και των επιστατών και δημογερόντων της επαρχίας Πύργου το επεισόδιο προκλήθηκε από την ομάδα Άχολου/Μοσχούλα, οι οποίοι είχαν καταχραστεί τις δημόσιες προσόδους, αν και αυτές είχαν παραχωρηθεί από τον Αποστόλου στην επαρχία.⁶⁸ Ειδικότερα πέντε άτομα της ομάδας Άχολου περιφέρονταν στο παζάρι καθυβρίζοντας τους αντιπάλους τους. Στην πρόκληση αυτή απάντησαν μεμονωμένοι πολίτες, οι οποίοι με την βοήθεια ατόμων που ήρθαν από τα γύρω χωριά, τους κυνήγησαν μέχρι την οικία Χριστόδουλου Άχολου, από την οποία προήλθε θανατηφόρο βλήμμα κατά ενός εκ των πολιτών.

Ο ίδιος ο έπαρχος, αδυνατώντας να επιβάλει την τάξη κάλεσε τον Κωνσταντίνο Μαυρομιχάλη από την Γαστούνη, ο οποίος και ανταποκρίθηκε. Ο Μαυρομιχάλης στη δική του εκδοχή, συμφωνώντας με τον Έπαρχο κατηγόρησε για την συμπλοκή τον Πέτρο Μήτζου για τον οποίο ανέφερε ότι *“φρονεί να ζήση ως άλλος Σεΐταγας [Σημ. Οθωμανός αξιωματούχος από τον Λάλα], έχοντας και μερικούς περπάντες Πατραίους και άλλους συναγμένους [...] καταγίνεται εις την αλαζονείαν του”* και ζήτησε να λάβει εντολή για να τον υποχρεώσει να εμφανιστεό ενώπιον της διοίκησης.⁶⁹

67 Την ύπαρξη μεγάλου αριθμού Πατρινών στην πόλη επιβεβαιώνει και η απόφαση της επταμελούς επιτροπής, η οποία και ενέκρινε τον Νικόλαο Λόντο ως παραστάτη της επαρχίας Πατρών βασισμένη και στις ψήφους που έλαβε από “τους διασκορπισμένους εις Πύργον και εις Γαστούνη Πατραίους” [ΑΕΠ, τ. 9, 102 (Η από 5 Μαΐου 1823 απόφαση της Επταμελούς Επιτροπής)]. Η πληροφορία είναι ενδιαφέρουσα και συνδυασμένη με την πληροφορία περί συμμετοχής Πατρινών στις ταραχές φωτίζει αρκετές πτυχές σχετικά με την εσωτερική κίνηση των πληθυσμών και την ζωή των ανθρώπων κατά την επανάσταση].

68 ΑΕΠ, τ. 12, 116 - 117 (Η από 24 Ιουνίου 1823 επιστολή του Κρεστενίτη κ.λπ. προς την Υπέρτατη Διοίκηση)

69 ΑΕΠ, τ. 12, 110 (Η από 21 Ιουνίου 1823 επιστολή του Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη προς την Υπέρτατη Διοίκηση)

Ωστόσο, ο Μαυρομιχάλης στην αρχική του αναφορά φαίνεται να παρελείπει να αναφερθεί στη συμπλοκή στα περίχωρα της πόλης με τους υποστηρικτές της παράταξης Κρεστενίτη που είχε ως συνέπεια να σκοτωθεί η σύζυγος του Διονυσίου Κομνηνού, να πληγωθεί ο δημογέροντας Σταματέλος Βωβός και απειληθεί η ζωή των Λυκούργου Κρεστενίτη και Πέτρου Μήτζου.⁷⁰ Με αφορμή το επεισόδιο αυτό η παράταξη Κρεστενίτη θα μιλήσει για “ενέδρα” του έπαρχου και του Κωνσταντίνου Μαυρομιχάλη και θα καλέσει τον παραστάτη Λύσανδρο Βιλαέτη να ενημερώσει την διοίκηση “*ότι δεν έχομεν έπαρχον αλλά εχθρόν του λαού*”.⁷¹

Ασχέτως της ακρίβειας των συμβάντων αυτών, γεγονός είναι ότι και οι δύο πλευρές μέμφονται για την στάση του τον Έπαρχο. Η μεν πλευρά Κρεστενίτη - Μήτζου τον χαρακτηρίζει “εχθρό του λαού” ισχυριζόμενη ότι έχει χρηματιστεί με 10.000 γρόσια από τους αντιπάλους της, η δε πλευρά Άχολου - Μοσχούλα κατηγορεί τον έπαρχο ως συμμετοχο στις δολοφονικές αυτές ενέργειες εναντίον τους, οι οποίες έγιναν προκειμένου να εμποδιστεί η δημοπρασία των προϊόντων του Μουκατά στην Αγορά του Πύργου.⁷²⁷³ Οι κατηγορίες αυτές ξενίζουν γιατί ο Έπαρχος μία μέρα μετά σε επιστολή του κατηγορεί ευθέως την ομάδα Μήτζου - Κρεστενίτη ότι είχαν “*εταιρίαν με ορκισμόν δια να σκοτώσουν τον Άχολον και Μοσχούλαν*”.⁷⁴ Στην επιστολή αυτή εντύπωση, επίσης, κάνει μία σύγχρονη, για την εποχή, σύγκριση της κατάστασης με την ήδη εξετασθείσα από την βιβλιογραφία περίπτωση της Αρκαδίας: “*εξεύρετε ότι κορδίζουν την οχλαγωγίαν και εκατήντησαν το πράγμα τις τόσην διαίρεσιν, περισσοτέραν από τους Αρκαδίους*.”. Πάντως, ο έπαρχος θα κατηγορηθεί για ολιγωρία και καθυστερημένη ενημέρωση της διοίκησης και από τον

70 ΑΕΠ, τ. 12, 113 (Η από 24 Ιουνίου 1823 επιστολή του Κρεστενίτη κ.λπ. προς τον Λύσανδρο Βιλαέτη)

71 ΑΕΠ, ο.π., τ. 12, 113

72 ΑΕΠ, τ. 12, 116 - 117 (Η από 24 Ιουνίου 1823 επιστολή του Κρεστενίτη κ.λπ. προς την Υπέρτατη Διοίκηση)

73 ΑΕΠ, τ. 13, 302 (Η από 22 Ιουνίου 1823 επιστολή του Αναγνώστη Γαλανόπουλου προς τον Υπουργό Εσωτερικών)

74 ΑΕΠ, τ. 11, 56 (Η από 23 Ιουνίου 1823 επιστολή του Επάρχου Πύργου και του Κ. Μαυρομιχάλη προς τον Υπουργό Εσωτερικών)

υπουργό Εσωτερικών και από το Βουλευτικό, το οποίο μάλιστα θα ζητήσει και τον πειθαρχικό του έλεγχο.⁷⁵⁷⁶

Η φρασεολογία των δύο πλευρών παρουσιάζει, επίσης, ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Η πλευρά Κρεστενίτη - Μήτζου παρουσιάζει τον λαό να αντιδρά στις αποφάσεις της διοίκησης ενώ η πλευρά Άχολου - Μοσχούλα προτάσσει την αρχή της νομιμότητας προς την Κεντρική Διοίκηση. Στην ίδια γραμμή ο Παπαφλέσσας, ως υπουργός Εσωτερικών, ο οποίος χαρακτήριζε τα γεγονότα ως επανάσταση κατά της Εθνικής Διοίκησης (*“ινές κακότροποι εκ των κατοίκων του Πύργου, δι' ίδια τέλη των και ολεθρίους σκοπούς, εκήρυξαν ασυδοσίαν εκείσε και με την φωνήν αυτήν διήγειραν τον λαόν εις επανάστασιν, ώστ' έλαβον οι πάντες τα όπλα εις χείρας, ώρμησαν εξηγριωμένοι κατά τινών προκρίτων των ενοικιάσαντων τας εθνικάς της επαρχίας προσόδους”, “ως επανάστασις εναντίον αυτής της Εθνικής Διοικήσεως”*).⁷⁷

Για την αντιμετώπιση των ταραχών ο υπουργός Εσωτερικών Παπαφλέσσας έστειλε τους Νικήτα και Δημήτριο Δικαίο με εντολή να κατευθυνθούν στον Πύργο με σώμα 150 στρατιωτών για να επιβάλουν την τάξη. Το σώμα αυτό παρά τις προσπάθειες των οργανωτών δεν κατέστη δυνατό να συγκεντρωθεί άμεσα και φαίνεται να έφτασε στον Πύργο μόλις στις αρχές Ιουλίου.⁷⁸

Η διάσταση μεταξύ Βουλευτικού και Υπουργού Εσωτερικών γίνεται κάτι παραπάνω από εμφανής από την στάση του Παπαφλέσσα, ο οποίος φαίνεται να απαξίζει να απαντήσει στις επίμονες και πολλαπλές ερωτήσεις του Βουλευτικού σχετικά με την πρωτοβουλία του να στείλει εκτελεστική δύναμη στον Πύργο.⁷⁹ Φαίνεται, δε, να αγνοεί ακόμη και τις διαταγές του Βουλευτικού να αποσύρει την εκτελεστική δύναμη. Το Βουλευτικό, στις 4 Ιουλίου, αναθέτει την υπόθεση στον Ανδρέα Ζαΐμη και διατάσσει το

75 ΑΕΠ, τ. 2, 94 (Η από 23 Ιουνίου 1823 επιστολή του Επάρχου Πύργου και του Κ. Μαυρομιχάλη προς τον Υπουργό Εσωτερικών)

76 ΑΕΠ, τ. 13, 21 (Η από 23 Ιουνίου 1823 επιστολή του Υπουργού Εσωτερικών προς το Βουλευτικό)

77 ΑΕΠ, ο.π., τ. 13, 21

78 ΑΕΠ, τ. 13, 350 (Η από 29 Ιουνίου 1823 επιστολή των Ν. και Δ. Δικαίου προς τον Υπουργό Εσωτερικών)

79 ΑΕΠ, τ. 9, 223 (Η από 26 Ιουνίου 1823 επιστολή του Λύσανδρου Βιλαέτη προς το Βουλευτικό)

Υπουργείο Εσωτερικών να εκδώσει σχετική διαταγή.⁸⁰ Ο Παπαφλέσσας εκφράζει την έντονη διαφωνία του με την απόφαση αυτής της Διοίκησης και ζητεί την ακύρωση αυτής αλλά και την αποχώρηση του Μαυρομιχάλη από τον Πύργο, η παραμονή του οποίου δημιουργεί προβλήματα.

Από τις αναφορές προς το Υπουργείο Εσωτερικών προκύπτει ότι η ατμόσφαιρα στην περιοχή παρέμενε εξαιρετικά τεταμένη. Οι Νικήτας και Δημήτριος Δικαίος ανέφεραν ότι εκτός του χωριού Τζόγια συναντήθηκαν με τους Κρεστενίτηδες και τα αδέλφια Κωτούλα, οι οποίοι άνοιξαν πυρ εναντίον τους λαβώνοντας δύο στρατιώτες τους.⁸¹ Σε άλλη τους επιστολή κατηγορούν ευθέως τον έπαρχο ότι έχει συμμαχήσει με την ομάδα Κρεστενίτη και τον κατηγορούν ότι δεν τους δέχθηκε ούτε σε ακρόαση. Το Εκτελεστικό με μία σημαντική απόφαση κάλυψε τις ενέργειες του Υπουργού Εσωτερικών και επιδοκίμασε την μη έγκριση της ανάληψης της υπόθεσης από τον Ανδρέα Ζαΐμη.⁸² Μετά την επίθεση κατά του εκτελεστικού σώματος, το υπουργείο Εσωτερικών σκλήρυνε την στάση του συλλαμβάνοντας συνεργάτες των πρωταιτίων στην Τρίπολη και κυνηγώντας άλλους μέσα στα σοκάκια της πόλης.⁸³ Κατηγόρησε, μάλιστα, τον Λύσανδρο Βιλαέτη ότι παραβίασε το απόρρητο των επικοινωνιών ανοίγοντας επιστολή των Νικήτα και Δημητρίου Δικαίου που απευθυνόταν στο Βουλευτικό.⁸⁴

Εν τέλει αποφασίστηκε να κληθούν ο έπαρχος, οι επιστάτες Λυκούργος Κρεστενίτης και Αναστάσιος Κοτούλας και οι ενοικιαστές Χριστόδουλος Άχολος και Αλέξιος Μοσχούλας ενώπιον του Βουλευτικού προκειμένου να επέλθει κάποιος συμβιβασμός.⁸⁵ Αν και δεν γνωρίζουμε τι ακριβώς συνέβη στο Βουλευτικό, το βέβαιο ότι μέχρι και τον Απρίλιο του 1824 δεν είχε ξεκινήσει η διαδικασία δημοπράτησης του

80 ΑΕΠ, τ. 2, 503 (Το από 30 Ιουνίου 1823 προβούλευμα του Βουλευτικού προς τον Υπουργό Εσωτερικών)

81 ΑΕΠ, τ. 13, 366 (Η από 8 Ιουλίου 1823 επιστολή των Ν. και Δ. Δικαίου προς τον Υπουργό Εσωτερικών)

82 ΑΕΠ, τ. 10, 182 (Την από 10 Ιουλίου 1823 διαταγή του Εκτελεστικού προς τον Υπουργό Εσωτερικών)

83 ΑΕΠ, τ. 12, 143 (Η από 12 Ιουλίου 1823 επιστολή των κατοίκων Πύργου προς το Βουλευτικό)

84 ΑΕΠ, τ. 13, 366 (Η από 13 Ιουλίου 1823 επιστολή του Υπουργού Εσωτερικών προς το Βουλευτικό)

85 ΑΕΠ, τ. 2, 113 (Τα από 10 Ιουλίου 1823 πρακτικά του Βουλευτικού)

Μουκατά.⁸⁶ Στην πράξη η καθυστέρηση αυτή συνέφερε τους πολιτικούς και στρατιωτικούς παράγοντες της περιοχής, οι οποίοι ανάλογα με την ισχύ τους οικειοποιούνταν μέρος των δημοσίων προσόδων χωρίς να αποδίδουν φόρο στην κεντρική διοίκηση. Αυτός, μεταξύ άλλων, ήταν και ο βασικός λόγος που αυτοί αντιδρούσαν κάθε φορά που ο Μουκατάς κατακυρωνόταν σε κάποιον άλλο. Ο Τσοτσορός στο έργο του για τους οικονομικούς και κοινωνικούς μηχανισμούς στην περιοχή της Γορτυνίας αναφέρεται στις αντιδράσεις κατά της πώλησης του μουκατά στους τοπικούς προκρίτους ερμηνεύοντάς τες υπό το πρίσμα της συγκρουσιακής σχέσης που προέκυψε μετά από τα γεγονότα των Βερβενών και της Ζαράκοβας μεταξύ κοτζαμπάσηδων - λαϊκού στοιχείου.⁸⁷ Εντούτοις, αυτή η θεώρηση της κατάστασης, αν και φαίνεται να έχει ερείσματα στην περίπτωση της Γορτυνίας, δεν μπορεί να γίνει αποδεκτή για την επαρχία της Ηλείας. Οι προεπαναστατικές συνθήκες πάνω στις οποίες είχε σφυρηλατηθεί η κοινωνική ιεραρχία στα ορεινά μέρη της Αρκαδίας διέφεραν από αυτές της πεδινής επικράτειας του Πύργου. Ο Πύργος, σε αντίθεση με τα περισσότερα ίσως μέρη του Μοριά, δεν διέθετε ούτε ισχυρούς θεσμούς κοινοτικής αυτοδιοίκησης, ούτε πολιτικές ή στρατιωτικές προσωπικότητες μεγάλης εμβέλειας και επιρροής όπως ήταν ο Κολοκοτρώνης, ο Πλαπούτας και οι Δεληγιανναίοι.

Στον αμιγώς χριστιανικό πληθυσμό του Πύργου, τα μέλη των πλούσιων και παλιών οικογενειών του Πύργου κατελάμβαναν διαχρονικά όλες τις τοπικές θέσεις εξουσίας και απασχολούνταν στην υπηρεσία των Οθωμανών αξιωματούχων της περιοχής ως γραμματικοί και επιστάτες. Παράλληλα, κάποιοι εξ αυτών νοίκιαζαν τις προσόδους της επαρχίας από τους Οθωμανούς και ανέπτυσαν εμπορικές δραστηριότητες με το Ιόνιο. Στην περίπτωση του Πύργου η σύγκρουση για τον Μουκατά δεν φαίνεται να γινόταν για τον ίδιο τον λαό αλλά στο όνομα αυτού. Η παράταξη Κρεστενίτη - Μήτζου - Βιλαέτη σε όλες τις αναφορές και επιστολές που στέλνει στην κεντρική διοίκηση φροντίζει να επικαλείται την οργή του λαού για να δικαιολογήσει τις πράξεις της (*“να εισακουσθή η*

86 Τσοτσορού Σ., ο.π., 263, όπου παραπέμπει σε “Γ.Α.Κ., Υπ. Οικονομίας, φ. 13”

87 Τσοτσόρου Σ., ο.π., 258

δέησις και φωνή της επαρχίας μου”, “Ωρμησεν ο λαός όλος”, “και δώσθεν λόγον της Διοικήσεως ότι δεν έχομεν έπαρχον αλλά εχθρόν του λαού”). Αν και δεν αποκλείεται ένα μεγάλο τμήμα του πληθυσμού να υποστήριζε την παράταξη αυτή, αυτό δεν συνεπάγεται ότι ο Λυκούργος Κρεστενίτης ή ο Λύσανδρος Βιλαέτης δεν καθοδηγούνταν από τα δικά τους αποκλειστικά ιδιοτελή κίνητρα όταν αποφάσιζαν να συγκρουστούν ανοιχτά με την διοίκηση για το ζήτημα του μουκατά. Άλλωστε, οι ηγέτες της παράταξης Κρεστενίτη προέρχονταν από τις πλέον παλιές και πλούσιες οικογένειες της περιοχής με αγαστές σχέσεις με τους ντόπιους Οθωμανούς για τους οποίους εργάζονταν. Γι’ αυτούς που τόσα χρόνια μοιράζονταν με τους άλλους πρόκριτους της πόλης τις προσόδους του κάμπου νοικιάζοντάς τες από τους Λαλαίους και τους Οθωμανούς, η προοπτική του καθολικού αποκλεισμού τους από την εκμετάλλευση του μουκατά αποτελούσε αιτία πολέμου.

Η ενοικίαση των εθνικών προσόδων αποκλειστικά από τη μία ομάδα δεν συνιστούσε αμφισβήτηση της κοινωνικής τους θέσης, αφού όλοι προέρχονταν από την ίδια ελίτ της περιοχής, αλλά απειλή για την ίδια τους την πολιτική ύπαρξη. Δεν πρέπει, άλλωστε, να λησμονείται ότι τα οφέλη από την εκμετάλλευση του εύφορου κάμπου ήταν πολλαπλάσια και δεν σχετίζονταν μόνο με την αποκομιδή χρηματικού κέρδους αλλά και με τον έλεγχο της τροφοδοσίας στα διάφορα στρατεύματα της περιοχής. Συνεπώς, τα γεγονότα του Πύργου σχετικά με τον μουκατά αποτέλεσαν, σε πρώτο επίπεδο ανάγνωσης, περισσότερο μία διαμάχη εντός των συνόρων της τοπικής και περιφερειακής ελιτ παρά μεταξύ των προκρίτων και του λαϊκού στοιχείου.

Από το 1824 οι εθνικές προσόδοι γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης με νόμιμα ή μη μέσα από την οικογένεια Κολοκοτρώνη μέσω του Δημήτριου Πλαπούτα και των Γιαννάκη και Αποστόλη Κολοκοτρώνη. Ο τελευταίος ελέγχει την πόλη του Πύργου για μεγάλα διαστήματα εντός του έτους 1824 και κατ’ επέκταση εκμεταλλεύεται τον μουκατά ενώ από τον Ιούλιο του 1824 οι δημόσιοι προσόδοι παρουσιάζονται να έχουν αγοραστεί από τον συγγενή του, Δημήτριο Πλαπούτα, για 80.000 γρόσια, όπως προκύπτει από επιστολή των Χ. Άχολου, Λ. Κρεστενίτη και Π. Μήτζου, με την οποία ζητούν να ακυρωθεί η πώληση και να αγοράσουν αυτοί τον Μουκατά. Η σταθερή επιρροή των Γορτύνιων στην

επαρχία του Πύργου είναι εντυπωσιακή και θα επιβεβαιωθεί πάλι τον Μάρτιο του 1825, όταν ως ενοικιαστής των προσόδων και της αλυκής του Πύργου θα εμφανιστεί ο Γιαννάκης Κολοκοτρώνης (Ντασκούλιας), συγγενής του Πλαπούτα και πατέρας του Αποστόλη Κολοκοτρώνη.⁸⁸

⁸⁸ Τσοτσορού Σ., ο.π., 264, όπου παραπέμπει σε “Γ.Α.Κ. Υπ. Οικονομίας, φ. 39 (178/18.03.1825 έγγραφο του Εθνικού Ταμείου)”

Προσπάθειες στρατολόγησης για την εκστρατεία κατά των Πατρών

Το ζήτημα της επανασύστασης του στρατοπέδου των Πατρών επανήλθε στις 4 Οκτωβρίου 1823, όταν το Εκτελεστικό κοινοποίησε διαταγή σχηματισμού στρατοπέδου για την πολιορκία των Πατρών υπό την ηγεσία του Κολοκοτρώνη.⁸⁹ Αντίθετος στην προοπτική αυτή στεκόταν ο Ανδρέας Ζαΐμης, ο οποίος ήδη από τον Ιούλιο είχε σχηματίσει στρατόπεδο στον Ομπλό της Πάτρας.⁹⁰ Για την διατήρηση του στόχου αυτού ήταν απαραίτητη, μεταξύ άλλων, η περιοχή της Ηλείας, η οποία με την πλούσια παραγωγή της μπορούσε να τροφοδοτήσει επαρκώς τις ανάγκες του στρατοπέδου. Η περιοχή, όμως, της Γαστούνης ελεγχόταν πλήρως από τον Σισίνη, σύμμαχο του Θ. Κολοκοτρώνη, ενώ στην περιοχή του Πύργου οι ισορροπίες ήταν λεπτές μεταξύ των υποστηρικτών των δύο πλευρών.⁹¹ Επιπλέον, το Εκτελεστικό επίτηδες καθυστέρουσε την αποστολή στόλου στην Πάτρα με αποτέλεσμα οι Τούρκοι να προχωρούν σε τακτικές επιθέσεις εναντίον του πατρινού στρατοπέδου. Αυτές οι δυσκολίες είχαν ως συνέπεια την διάλυση του στρατοπέδου του Ομπλού με την σταδιακή μείωση του αριθμού των στρατιωτών από 4.000 σε 500.⁹²

Προς τον σκοπό της ενίσχυσης του στρατοπέδου του Ομπλού, απεστάλη, ήδη από τα τέλη Ιουλίου, ο στρατηγός Παναγιώτης Γιατράκος, υποστηρικτής του Ζαΐμη και των Υδραίων πλοιοκτητών.⁹³ Ο Γιατράκος, σε επιστολή του προς την Εθνική Διοίκηση, περιγράφει την άρνηση των στρατευμάτων Γαστούνης και Πύργου, πλην του Π. Μήτζου που σταθερά υποστήριζε τον Ζαΐμη, να μετακινηθούν προς το στρατόπεδο του Ομπλού προξενώντας προβλήματα στην τροφοδοσία του στρατοπέδου.⁹⁴ Προκειμένου να διασωθεί το στρατόπεδο των Πατρών, ο Γιατράκος μετέβη με ισχυρή στρατιωτική δύναμη, στις 27

89 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Ζ, 424

90 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Ζ, 424

91 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Ζ, 418

92 ΙΕΕ, ο.π., 309

93 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Ζ, 425

94 ΑΕΠ, τ. 11, 85 (Η από 20 Ιουλίου 1823 επιστολή του Π. Γιατράκου προς την Εθνική Διοίκηση)

Ιουλίου 1823, στην Γαστούνη φιλοδοξώντας να πετύχει την μετακίνηση των στρατευμάτων και την εξασφάλιση τροφοδοσίας γι' αυτά. Από την ίδια επιστολή συνάγεται ότι η τεταμένη κατάσταση που επικρατούσε στον Πύργο δεν του ήταν άγνωστη.⁹⁵

Στη Γαστούνη, ο Γιατράκος προχώρησε σε διαρθρωτικές κινήσεις οργανώνοντας την τροφοδοσία των στρατιωτών. Με τρεις επιστολές του προς τον υπουργό Πολέμου Αναγνωσταρά, ο Γιατράκος διεκτραγωδεί την κατάσταση που επικρατεί στην Γαστούνη (*“Εδώ είναι ένα χάος των πραγμάτων απεριόριστον”*), εκδηλώνει την πρόθεσή του να μεταχειριστεί βία αν οι υπεύθυνοι γι' αυτή την κατάσταση, υπονοώντας προφανώς τον Σισίνη, τον Κολοκοτρώνη και τους υποστηρικτές του, συνεχίσουν να προβάλλουν προσκόμματα και ανακοινώνει την επικείμενη μετάβασή του στον Πύργο λόγω φημών περί ξεσπάσματος *“εμφυλίου Πολέμου”*.⁹⁶⁹⁷

Στις 9 Αυγούστου 1823, ο Γιατράκος από τον Πύργο, πια, επισημαίνει τον κίνδυνο που ελλοχεύει η άρνηση της μίας πλευράς να υπακούσει στα κελεύσματα της διοίκησης και να στείλει στρατιώτες στο στρατόπεδο των Πατρών. Από την επιστολή αυτή πληροφορούμαστε ότι η Αγουλινίτσα, έδρα του Αλέξιου Μοσχούλα, αρνείται να υπακούσει και ότι *“η επαρχία άπασα υποπευδόμενη τα μέλλοντα [...] λέγει ότι, αν οι του εναντίου κόμματος δεν εκκινήσουν τα διαλαμβανόμενα των διαταγών της Διοικήσεως, μητ' αυτή θέλει κινηθή εις το παραμικρόν”*.⁹⁸ Η υπόθεση της μίας πλευράς είναι εύλογη. Η υπακοή στην διαταγή της Διοίκησης και η μετακίνηση των στρατιωτών της από τον Πύργο στην Πάτρα συνεπάγεται την κυριαρχία της άλλης πλευράς που αρνείται να υπακούσει

95 ΑΕΠ, τ. 11, 85: *“και εκείθεν να συνακουσθώ μετά του Πύργου, δια να καθησυχάση και η εσωτερική ανωμαλία του και να κινήσουν και τα στρατεύματά του”*

96 ΑΕΠ, τ. 14, 211 (Η από 27 Ιουλίου 1823 επιστολή Π. Γιατράκου προς τον Υπουργό Πολέμου Αναγνωσταρά)

97 ΑΕΠ, τ. 14, 211 - 212 (Οι από 30 και 31 Ιουλίου 1823 επιστολές Π. Γιατράκου προς τον Υπουργό Πολέμου Αναγνωσταρά: *“αν όμως και τώρα πλέον αυτοί θελήσωσι να κάμωσι τα συνηθισμένας τους, βιάζομαι πλέον να τους κτυπήδω μ' ότι τρόπον δυνθώ, όπου με βίαν να πληρώση ο καθείς το χρέος του προς την πατρίδα”*).

98 ΑΕΠ, τ. 14, 211 - 213 (Η από 9 Αυγούστου 1823 επιστολή Π. Γιατράκου προς τον Υπουργό Πολέμου Αναγνωσταρά)

στις εντολές του Γιατράκου. Επομένως, η άρνηση της μιας ομάδας να εκστρατεύσει συμπαρασύρει, για λόγους πρωτίστως επιβίωσης, και την άλλη.

Ο Γιατράκος μέσα από την αναφορά του μας παρέχει μία πλήρη εικόνα για την κατάσταση που επικρατούσε στα τέλη Αυγούστου 1823 στην πόλη του Πύργου: *“με διαφόρος αναφοράς του επάρχου και απάσης της επαρχίας Πύργου, επροσκαλέσθην δια να καθησυχάσω τα του Πύργου και να τον υποχρεώσω δια την εκκίνησιν των στρατιωτών της αναλογίας του και, ει δυνατόν, να καταπραύνω το πράγμα, διότι έμελλε να κροτηθή ο εμφύλιος πόλεμος. Όθεν βιασθείς ήλθον εις Πύργον και όσα εδοκίμασα είναι απερίγραπτα. Τι να σας είπω, ω Υπέρτατη Διοίκησις! Εύρον ένα κακόν ανίατον, το οποίον βεβαίως ηύξανε και ερεθίζετο απ' α'ά εξωτερικά δάκτυλα. Άπας ο λαός μάλλον ηγανακτισμένος και εν ενί λόγω καταβοών κατά μερικών ατόμων. Επάσχισα κατά το ένόν, εσυμβούλευσα. Μα δεν εστάθη τρόπος να τους ενώσω. Τα γνωστά άτομα, κινούμενα εκ των εξωτερικών ανωτέρων (μαθόντα την εις τα εδώ ελευσίν μου, ανεχώρησαν εις Αγουλινίτζαν και, εν ενί λόγω, ως άλλοι τυραννίσκοι ήθελον τον δυστυχή λαόν να τον υποδουλώσουν. Το μίσους του λαού κατ' αυτών τόσον μέγα ήτον, ώστε μυριάκις απεφάσισε να υπάγη να τους κτυπήση. Και εγώ, προβάλλοντας την ανάγκην της πατρίδος, τους εμπόδιζα. [...] Οι γνωστοί της Γαστούνης, λαβόντες καιρόν, άρχισαν να ενσπείρουν εις το απαίδευτον όχλον ζιζάνια τίνα, αναιρούντες τα όσα υπεσχέθηαν πρότερον. και ο σκοπός των εις άλλο τι δεν αφορά ειμή εις το να καταφάγουν τα εθνικά του δεύτερου κιστίου. [...] Ανάμεσα εις όλα τα άλλα, διέσπειραν ακόμη εις τα ακοάς του απαίδευτου όχλου το να μην εκστρατεύσει τις, αν δεν πληρωθή από τα εθνικά του μονκατά του. Και τούτο δεν είναι άλλο τι ειμή μόνον να καταφαγωθώσι τα εθνικά δικαιώματα. [...] Ο κύριος Γεώργιος Σισίνης, δια να καταφάγη μόνος του τα εθνικά, διαλύσας το εις Φιλοκάλι στράτευμα εις τας 12 του παρόντος, ήλθος εν μέρος Τούρκων Πατραίων έως εις το Μετόχι [...] Οι στρατιώται χωρίς τα αναγκαία των βεβαίως λιποτακτούν. Εγώ αύριον αναχωρώ δια Γαστούνην. Και εκεί αν ευθετηθούν τα πράγματα, καλώς έστιν. Είδε, βιασμένος αγνοώ οποίον μέτρον να λάβω”*.⁹⁹

99 ΑΕΠ, τ. 12, 158 (Η από 24 Αυγούστου 1823 επιστολή του Παναγιώτη Γιατράκου προς το Βουλευτικό)

Η αποστολή του Γιατράκου στην Ηλεία δεν έφερε τα αναγκαία αποτελέσματα. Στις αρχές Σεπτεμβρίου, ο Γιατράκος θα εγκαταλείψει την Γαστούνη με προορισμό τον Μυστρά.¹⁰⁰ Οι λόγοι, κατά τον ίδιο, της αποτυχίας αλλά και των δεινών της επαρχίας οφείλονταν στις ενέργειες του Γ. Σισίνη, του Παπαφλέσσα και του Κολοκοτρώνη.¹⁰¹¹⁰² Ειδικά για τον Σισίνη, ο Γιατράκος επιφυλάσσει ιδιαίτερος σκληρή κριτική κατηγορώντας τον ότι ήθελε να *“καταφάγη μόνος του τα εθνικά [εισοδήματα]”* και ότι από την *“εγωικήν ιδιοτέλειάν”* του διέλυσε το στρατόπεδο στο Φιλοκάλι με αποτέλεσμα να δεχθούν επίθεση στο Μετόχι από τους Τούρκους και να συλληφθούν 52 χριστιανοί. Αντίστοιχα σκληρή κριτική, όμως, επιφυλάσσει και ο Γ. Σισίνης για τον Π. Γιατράκο, ο οποίος σε επιστολή του προς τον τελευταίο τον κατηγορεί για καταχρήσεις και αρπαγές στις επαρχίες της Γαστούνης και του Πύργου (*“όθεν απέρασες δεν άφησες κόττα και κόκκορα να λαλήση”*).¹⁰³ Ο ιστορικός Διονύσιος Κόκκινος ισχυρίζεται ότι η συμπεριφορά του Γιατράκου και των στρατευμάτων του στην Ηλεία και η μεταχείριση βίαιων μέσω εναντίον των φίλων του Σισίνη και κατ’ επέκταση του Κολοκοτρώνη, οι οποίοι ασκούσαν επιρροή στο μεγαλύτερο κομμάτι της επαρχίας, είχε ως αποτέλεσμα αντί να αυξήσει τους φίλους του κόμματος του Ζαΐμη και των Υδραίων, να εξεγείρει τον τοπικό πληθυσμό εναντίον του.¹⁰⁴

100 ΑΕΠ, τ. 14, 216 (Η από 24 Αυγούστου 1823 επιστολή του Παναγιώτη Γιατράκου προς τον Υπουργό Πολέμου Αναγνωσταρά)

101 ΑΕΠ, τ. 12, 158 (Η από 24 Αυγούστου 1823 επιστολή του Παναγιώτη Γιατράκου προς το Βουλευτικό)

102 ΑΕΠ, τ. 14, 216: *“Εγώ πολλάκις αναφέρθην προς την εξοχότητά σας την κατάστασιν των πραγμάτων της Γαστούνης και Πύργου και το δυσοικονόμητον των τροφών του στρατοπέδου εξ αιτίας των τριών γνωστών”*

103 Κόκκινου Δ., ο.π., τόμος Ζ, 426, όπου παρατίθεται επιστολή του Γ. Σισίνη προς τον Π. Γιατράκο από το Αρχείο Γ. Σισίνη στη ΕΙΕ

104 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Ζ, 425

Ο κύκλος της βίας:

Αφιξη του Κολοκοτρώνη στον Πύργο και δολοφονίες Διάκου - Κρεστενίτη

Για την αντιμετώπιση του Π. Γιατράκου, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης απέστειλε στον Πύργο τον ανηψιό του, Αποστόλη Γ. Κολοκοτρώνη, ο οποίος στηριζόταν από τις συμμαχικές οικογένειες Διάκου, Αυγερινού και Μοσχούλα.¹⁰⁵ Η ενίσχυση των δυνάμεων της παράταξης Κολοκοτρώνη σε συνδυασμό με την φυγή του Γιατράκου, τον Σεπτέμβριο του 1823, από τον Πύργο πυροδότησε την εμφύλια διαμάχη, την οποία είχε ήδη προοικονομήσει σε προηγούμενες επιστολές του. Οι αδελφοί Μήτσοι μαζί με τους Κρεστενίτες μεταβαίνουν στην αγορά του Πύργου και δολοφονούν τον Θεόδωρο Ζορμπά Διάκο και τον Αναστάσιο Διάκο, πατέρα και ξάδελφο αντίστοιχα του χίλιарχου, από το 1823, Γιάννη Διάκου, σημαντικού στρατιωτικού ηγέτη της επαρχίας Πύργου, συμμάχου του Κολοκοτρώνη και αρχηγού της πολυμελούς οικογένειας πολεμιστών Διάκου.¹⁰⁶

Στις 4 Οκτωβρίου 1823 το Εκτελεστικό επαναφέρει το ζήτημα της εκστρατείας κατά των Πατρών και διορίζει τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη υπεύθυνο για την δημιουργία σώματος 7.000 στρατιωτών.¹⁰⁷ Η ένοπλη σύγκρουση που ακολούθησε στην επαρχία της Καρύταινας μεταξύ του Δ. Πλαπούτα και των Δεληγιανναίων ματαίωσε προσωρινά το σχέδιο στρατολόγησης του Κολοκοτρώνη, ο οποίος, όμως, από τα μέσα Οκτωβρίου ξεκίνησε πάλι να συγκεντρώνει στρατιώτες.¹⁰⁸ Ο Πλαπούτας μετέβη στη Γαστούνη για να συνεργαστεί με τον Σισίνη αλλά σύντομα αναγκάστηκε να επανέλθει στην Γορτυνία καθώς στο μεταξύ οι Δεληγιανναίοι είχαν εισβάλει στην Παλούμπα.¹⁰⁹ Σε συμβούλιο που έγινε στα Μαγούλιανα Γορτυνίας στα μέσα Νοεμβρίου, αποφασίστηκε για δεύτερη φορά να αποσταλεί ο Δημήτριος Πλαπούτας στον Πύργο προκειμένου να σχηματίσει στρατιωτικό

105 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Η, 45

106 ΓΑΚ, Υπουργείο Πολέμου, Φ. 18 (Η από 8 Δεκεμβρίου 1823 κατοίκων Πύργου προς την Διοίκηση)

107 ΙΕΕ, ο.π., 309

108 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Ζ, 436

109 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Ζ, 440

σώμα με σκοπό να εκστρατεύσει εναντίον των Πατρών. Οι φίλα προσκείμενοι στον Ανδρέα Ζαΐμη και την παράταξη Κρεστενίτη στον Πύργο Λυκούργος Κρεστενίτης, Λύσανδρος Βιλαέτης, Χριστόδουλος Άχολος και Πέτρος Μήτζου, με επιστολή τους στις 26 Νοεμβρίου 1823, ενημερώνουν την διοίκηση περί των σχεδίων του Κολοκοτρώνη και περί της αποφάσεώς τους να αντιπαρατεθούν πολεμικά εναντίον τους *“δια να διαυθεντεύσ[ουν] την ύπαρξιν [μας] και την ελληνικήν [μας] φωνή”*. Από τα ονόματα των υπογράφων προκύπτει ότι ο Χριστόδουλος Άχολος, μέχρι τότε πολιτικός αντίπαλος της παράταξης Μήτζου - Κρεστενίτη - Βιλαέτη, έχει αλλάξει πολιτικό στρατόπεδο συντασσόμενος με τους παλαιούς εχθρούς του. Η στρατηγική αυτή κίνηση του Άχολου παρουσιάζει ενδιαφέρον και ίσως πρέπει να εξεταστεί σε συνάρτηση με την ήδη μυστική επικοινωνία του Παπαφλέσσα με τους Υδραίους.¹¹⁰

Την ίδια περίοδο στο Άργος το Βουλευτικό αποφάσιζε την αποπομπή των Χρ. Περρούκα και Ανδρέα Μεταξά από το εκτελεστικό και την αντικατάσταση του τελευταίου από τον Ιωάννη Κωλέττη. Τα γεγονότα που επακολούθησαν με την εισβολή του Πάνου Κολοκοτρώνη στη συνεδρίαση της βουλής στο Άργος και την αντικατάσταση του εκτελεστικού στις 19 Δεκεμβρίου 1823 φανέρωσαν την οριστική ρήξη μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων πλευρών.

Στο ενδιάμεσο οι υποστηρικτές της παράταξης Ζαΐμη - Κρεστενίτη έχοντας αναθαρρήσει, μετά την δολοφονία των Θεόδωρου και Αναστάσιου Διάκου, καταδίωκαν τους πολιτικούς τους αντιπάλους που υποστηρίζονταν από τον Αποστόλη Κολοκοτρώνη.¹¹¹ Στις 18 Δεκεμβρίου, όμως, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης εφαρμόζοντας το πλάνο του για σχηματισμό στρατιωτικού σώματος μεγάλης δύναμης κατέφθασε στον Πύργο τρέποντας τους αντιπάλους του σε φυγή. Οι Λυκούργος και Γιάννης Κρεστενίτης μαζί με τον Μήτζου, όταν αντιλήφθηκαν την παρουσία του Πλαπούτα στην Αγουλινίτσα, διέφυγαν στα Καλάβρυτα ακολουθώντας τον Ανδρέα Ζαΐμη.¹¹² Μέσα στην πόλη του

110 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Η, 20

111 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Η, 16

112 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Η, 41

Πύργου, οι Θ. Κολοκοτρώνης και Δ. Πλαπούτας φέρονται να προκάλεσαν καταστροφές με κυριότερες αυτές της πυρπόλησης των οικιών του Λυκούργου Κρεστενίτη και του Πέτρου Μήτζου. Την ενέργεια αυτή κατήγγειλε και ο Ανδρέας Ζαΐμης με επιστολή του, είναι, όμως, αμφίβολο αν αυτό όντως συνέβη, όπως θα δούμε αργότερα από την δικαστική εξέλιξη της υπόθεσης.¹¹³¹¹⁴¹¹⁵ Τα νέα σχετικά με την αντικατάσταση του Εκτελεστικού πιθανότατα βρήκαν τον Θ. Κολοκοτρώνη στον Πύργο έχοντας στρατολογήσει μέχρι τότε μόνο 1000 στρατιώτες, οι οποίοι φαίνεται ότι με τις αρπαγές στις οποίες προέβαιναν προκαλούσαν τη δυσαρέσκεια του ντόπιου πληθυσμού.¹¹⁶

Για τους επόμενους δύο μήνες οι Κρεστενίτης - Μήτζου θα βρίσκονται στα Καλάβρυτα και μόνο στα μέσα Φεβρουαρίου θα επιστρέψουν στην επαρχία Πύργου.¹¹⁷ Γύρω στις 18 Φεβρουαρίου 1824 ο Πέτρος Μήτζου με πενήντα στρατιώτες εισήλθε στην Μονή Σκαφιδιάς μετατρέποντάς την σε ορμητήριό του.¹¹⁸ Η παραμονή, μάλιστα, του Πέτρου Μήτζου επί άνω του εξαμήνου στην Μονή είχε δημιουργήσει εντάσεις με τους μοναχούς, οι οποίοι τον κατηγορούσαν πως την κατακρατούσε παράνομα σφετεριζόμενος τα εισοδήματά της.¹¹⁹ Τον Μήτζου πολιορκήσε στη Μονή Σκαφιδιάς ο Αποστόλης Κολοκοτρώνης χωρίς, όμως, αποτέλεσμα.

Την ίδια ημέρα της πολιορκίας του Μήτζου από τον Αποστόλη Κολοκοτρώνη, στο Μοναστήρι της Κρεμαστής οι Διάκοι, αποτελούμενοι από τον Γιάννη Θ. Διάκο, τον Διονύσιο Διάκο και τον Χρήστο Αντ. Διάκο πιθανόν σε συνέργεια με τους Διονύσιο Αντωνόπουλο και Παναγιώτη Γιαννόπουλο, δολοφόνησαν τον Σταμάτη Κρεστενίτη,

113 ΑΕΠ, τ. 9, 359

114 ΑΕΠ, τ. 2, 224, πρακτικά συνεδριάσεων βουλευτικού

115 ΚΕΙΝΕ Ακαδημίας Αθηνών, ([Η από 4 Φεβρουαρίου 1824 επιστολή των Πέτρου Μήτσου και Λυκούργου Ι. Κρεστενίτη προς Ιωάννη Κωλέττη](#), αρ. 71960)

116 ΙΕΕ, ο.π., 310

117 ΚΕΙΝΕ Ακαδημίας Αθηνών, ([Η από 4 Φεβρουαρίου 1824 επιστολή των Πέτρου Μήτσου και Λυκούργου Ι. Κρεστενίτη προς Ιωάννη Κωλέττη](#), αρ. 71960)

118 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Η, 55

119 Οι μοναχοί με αίτησή τους προς το Υπουργείο Οικονομικών θα ζητήσουν να λάβουν την αποζημίωση που τους είχε επιδικασθεί (8.251 γρόσια) από τις προσόδους της επαρχίας [Κυριακόπουλου Κωνσταντίνου, *Η Μονή Σκαφιδιάς της Ηλείας*, (Αθήνα: 1984), 62]

αδελφό και θείο του Γιάννη και Λυκούργου Κρεστενίτη αντιστοίχως.¹²⁰ Σύμφωνα με την περιγραφή του γιου του, Ανδρέα Κρεστενίτη “*Ἄφ’ οὗ τὸν ἐσκότωσαν [τον Σταμάτη Κρεστενίτη] μὲ τὰ τουφέκια, τὸν ἐλίανισαν καὶ μὲ τὰ μαχαίρια· τὸν ἔγδυσαν καὶ τὸν ἄφησαν ἐλεεινῶς*.”.¹²¹ Κατά την εκδοχή, πάντως, των Διάκων, ο Σταμάτης Κρεστενίτης σκοτώθηκε λόγω παρεξήγησης με στρατιώτες αυτών.¹²² Για την δολοφονία αυτή ο Γιάννης Διάκος θα συλληφθεί ένα χρόνο αργότερα στο Ναύπλιο, όπου είχε μεταβεί για να καταγγείλει την δολοφονία του πατέρα του. Οι Λύσανδρος Βιλαέτης και Ιωάννης Γ. Αχολος θα ζητήσουν να τεθούν ως εγγυητές του προκειμένου να αποφυλακιστούν.¹²³ Καταθέτουν, μάλιστα, ότι ο Γιάννης Διάκος όχι μόνο δεν δολοφόνησε τον Σταμάτη Κρεστενίτη αλλά προσπάθησε να εμποδίσει την δολοφονία αυτού.¹²⁴ Ωστόσο, η σύνδεση του ονόματός του θα του στερήσει την προαγωγή, τον Δεκέμβριο του 1824, σε αρχιστράτηγο καθώς το Βουλευτικό αρνήθηκε να κάνει δεκτή την εισήγηση του Εκτελεστικού, βάσει συστάσεων των Αποστόλη Κολοκοτρώνη και Δημήτρη Πλαπούτα, λόγω εμπλοκής αυτού στην δολοφονία του Σταμάτη Κρεστενίτη.¹²⁵

120 ΓΑΚ, Υπουργείο Δικαίου, Φ. 18

121 ΓΑΚ, Υπουργείο Δικαίου, Φ. 17 (Η από 14 Απριλίου 1825 επιστολή του Ανδρέα Κρεστενίτη προς του Υπουργείο Πολέμου)

122 ΓΑΚ, Υπουργείο Δικαίου, Φ. 17

123 ΑΕΠ, τ. 19, 108 (Η από 25 Μαρτίου 1825 επιστολή των Λ. Βιλαέτη και Ι. Αχολου προς το υπουργείο Πολέμου)

124 ΑΕΠ, τ. 19, 112 (Η από 26 Μαρτίου 1825 επιστολή των Λ. Βιλαέτη και Ι. Αχολου προς το υπουργείο Πολέμου)

125 ΑΕΠ, ο.π., τ. 7, 71 & 77 (Το υπ’ αριθ. 219 προβούλευμα του Βουλευτικού)

«Επιχειρήσεις του πολέμου»: η παρουσία του Αποστόλη Κολοκοτρώνη στον Πύργο

Την κρίσιμη αυτή περίοδο για τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη που μεταξύ άλλων έχει εξελιχθεί σε ρυθμιστή των εξελίξεων της επαρχίας Πύργου, συγγενείς και σύμμαχοί του, όπως οι Δ. Πλαπούτας και Γιαννάκης Ντασκούλιας Κολοκοτρώνης, πατέρας του Αποστόλη, αρχίζουν να μεταπηδούν στις τάξεις της κυβέρνησης Κουντουριώτη.¹²⁶ Ο Αποστόλης Κολοκοτρώνης, τον Μάρτιο του 1824, φαίνεται να βρίσκεται στους Μύλους τηρώντας στάση αναμονής και μη ανταποκρινόμενος στις κλήσεις του θείου του, Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, για συστράτευση.¹²⁷

Από τις αναφορές του επάρχου προκύπτει ότι ο Απόστολος Κολοκοτρώνης, τον Μάιο του 1824, κατακρατούσε την εξουσία στην επαρχία Πύργου αρνούμενος να δεχθεί την εγκατάσταση του επάρχου.¹²⁸ Δόθηκε, μάλιστα, άδεια από το Βουλευτικό στους Πυργιώτες να τον διώξουν ακόμα και με την χρήση όπλων.¹²⁹ Αυτό, ωστόσο, ουδέποτε συνέβη, ο δε Έπαρχος έφτασε σε σημείο να στερείται των αναγκαίων λόγω των καταχρήσεων του Κολοκοτρώνη.¹³⁰ Το Καλοκαίρι του ίδιου έτους ο Μουκατάς δόθηκε στον στρατηγό Πλαπούτα, συγγενή της οικογένειας Κολοκοτρώνη, που μεταπήδησε στο κυβερνητικό στρατόπεδο λίγους μήνες μετά.

Για τις προσπάθειες να εκδιωχθεί ο Απόστολος Κολοκοτρώνης από τον Πύργο, ο Γεώργιος Σισίνης σε επιστολή του προς τον Ανδρέα Λόντο μας παρέχει μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα πληροφορία· μας πληροφορεί ότι ο Πέτρος Μήτζου απέστειλε τον αδελφό του, Γεώργιο Μήτζου, στο Μεσολόγγι, όπου παρέλαβε 150 Ρουμελιώτες μισθοφόρους.¹³¹ Σε άλλη του επιστολή προς τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, ο Σισίνης τους υπολογίζει σε 110

126 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Η, 32

127 *Ιστορία Ελληνικού Έθνους* (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1975), τ. 12, 331

128 ΑΕΠ, τ. 2, 299 (πρακτικά Βουλευτικού)

129 ΑΕΠ, τ. 6, 128 (πρακτικά Βουλευτικού)

130 ΑΕΠ, τ. 6, 212 (πρακτικά Βουλευτικού)

131 *Ιστορικών αρχείων του Στρατηγού Ανδρέου Λόντου (1789 - 1847)*, (Αθήνα: Οικογένεια Λόντου αρχείο Ανδρέα Λόντου, 1916), τ. Β', 158 - 161 (έγγραφο 153, Γεώργιος Σισίνης προς τον Ανδρέα Λόντο)

αναφέροντας μάλιστα ότι πληρώνονταν από τους Π. Μήτσο, Χριστόδουλο Άχολο και Α. Μαυροκορδάτο. Όντως, ο Πέτρος Μήτζου, στις 15 Ιουνίου 1824, με 150 στρατιώτες μετέβη στον Πύργο παρά την διαταγή της Τριμελούς Επιτροπής Διοίκησης. Ο Σισίνης, μαθαίνοντας την μετάβαση του Μήτζου, και σε εφαρμογή ίσως μιας λογικής “διόρθωσης” των πραγμάτων, έσπευσε στον Πύργο *“δια να καθησυχάσ[ει] πρεπόντως την εκείσε ταραχήν”*, αποστολή που προσωρινά πέτυχε καθώς βρήκε *“μεν εκεί εις ταραχήν τα πράγματα, πλην όχι εισέτι δια του ντουφεκίου”* και έτσι κατόρθωσε να καταπραύνει την ένταση.¹³² Αναχωρώντας από τον Πύργο, ο Σισίνης άφησε μερικούς στρατιώτες και τον γιο του, Χρύσανθο, *“δια να συμβοηθήση εις τον μεταξύ των κυρίων Καπετάν Αποστόλη κολοκοτρώνη και καπετάν Πέτρου μήτζου αδελφικόν και πατριωτικόν συμβιβασμό”*. Κατά την διήγησή του του γιου του, Χρύσανθου, οι δύο πλευρές, στις 19 - 20 Ιουνίου, με τη συμμετοχή των προυχόντων και του λαού, ήρθαν σε συμφωνία μερικές ημέρες μετά και αποφάσισαν ο Μήτζου μαζί με τον Χριστόδουλο Άχολο και τον Έπαρχο Χιλόπουλο, ο οποίος φαίνεται ότι είχε ελλείψει έδρας εγκατασταθεί στην Μονή Σκαφιδιάς, να επιστρέψουν στο προαναφερθέν μοναστήρι και να μείνουν εκεί μέχρι να αποφασίσει η κεντρική Διοίκηση. Ο Μήτζου, πάντα σύμφωνα με τον αφηγητή, δεν τήρησε τους όρους της συμφωνίας και ανέβαλε την αποχώρησή του για το αυριανό πρωινό προκαλώντας την βίαιη αντίδραση του Απόστολου Κολοκοτρώνη, ο οποίος *“μετά τούτο ευθύς άνοιξε το τουφέκι κατά του ρηθέντος κυρίου καπετάν Πέτρου, και [...] ελαβώθησαν μεν οκτώ στρατιώται, εθανατώθη δε και εις εκ των του καπετάν Αποστόλη, και επυρπολήθησαν και μερικά οσπήτια και εργαστήρια”*. Από την επίμαχη επιστολή προκύπτει ότι τον Σισίνη δεν τον απασχολούσε μόνο η ανάφλεξη των ταραχών στην περιοχή αλλά και οι ειδήσεις που έφταναν από το Μεσολόγγι σχετικά με την φημολογούμενη μετάβαση του Κώστα Μπότσαρη με 700 περίπου στρατιώτες. Η ίδια η είδηση αλλά και η άγνοια περί του σκοπού μετάβασης του Μπότσαρη φαίνεται ότι ανησύχησε τον Σισίνη που ζήτησε από τον Ανδρέα Ζαΐμη να εκδοθεί διαταγή της διοίκησης που θα τον εμποδίζει.

132 Για την λογική της “διόρθωσης” βλ. Ροτζώκου Ν., ο.π., 134 επ.

Η πληροφορία περί μίσθωσης Ρουμελιωτών στρατιωτών για τις ανάγκες της εσωτερικής πάλης στην επαρχία του Πύργου αναμφίβολα εντυπωσιάζει. Αν και είναι γνωστό ότι και άλλοι Πελοποννήσιοι προύχοντες είχαν μισθοφορικά σώματα Ρουμελιωτών στο στράτευμά τους, όπως π.χ. ο Ζαΐμης, η χρήση Ρουμελιωτών από Μωραΐτες εναντίον Μωραϊτών δεν είναι συνηθισμένη και περισσότερο ξενίζει. Ο Μήτζου αναγκάζεται να λάβει αυτή την απόφαση καθώς ο Κολοκοτρώνης όχι μόνο έχει παραβιάσει τα όρια της επικράτειάς του αλλά τον έχει αποκλείσει από τον έλεγχο της ίδιας της επαρχίας του στερώντας του τα κέρδη από την εκμετάλλευση των προσόδων. Ο Μήτζου φαίνεται να αξιολογεί ως σημαντικότερη την απειλή του Αποστόλη Κολοκοτρώνη για τα δικά του συμφέροντα έναντι των σχέσεων εντοπιότητας.

Η σύγκρουση των δύο αντιμαχόμενων πλευρών κράτησε για τέσσερις ημέρες και είχε ως αποτέλεσμα τον θάνατο τουλάχιστον δύο ατόμων και τον τραυματισμό δεκαπέντε και έληξε ύστερα από παρέμβαση του τοποτηρητή της Μητρόπολης Ωλένης, πρώην Λαρίσης, Κύριλλο, του Χ. Σισίνη και άλλων παραγόντων με τον Πέτρο Μήτζου να επιστρέφει στη Μονή Σκαφιδιάς, όπου φαίνεται ότι λόγω της έκρυθμης κατάστασης είχαν συγκεντρωθεί πολλές οικογένειες του Πύργου.¹³³ Για τα γεγονότα αυτά ο Λόντος είχε ήδη ενημερωθεί από τον Αναγνώστη Δεληγιάννη, ο οποίος σε επιστολή του προς αυτόν και τον Ανδρέα Ζαΐμη αναφέρει ότι 200 σχεδόν στρατιώτες υπό τον Πέτρο Μήτζου “έπιασαν το περισσότερον μέρος του πύργου, τα πλεόν δυνατότερα σπίτια, και άνοιζαν ντουφέκι με τον αποστόλη”.¹³⁴

Από την αφήγηση του Δεληγιάννη προκύπτει ότι μαζί με τον Αποστόλη Κολοκοτρώνη ήταν και ο Αναγνώστης Παπασταθόπουλος, ο οποίος συνδεόταν με φιλία με τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη. Στον τελευταίο, άλλωστε, απευθύνθηκαν οι Παπασταθόπουλος και Αποστόλης Κολοκοτρώνης προκειμένου να τους στείλει στρατιωτικές ενισχύσεις. Ο ίδιος, όμως, αποσυρμένος στη Στεμνίτσα σε κακή ψυχολογική

133 Κυριακόπουλου Κ., ο.π., 62

134 *Ιστορικών αρχείων του Στρατηγού Ανδρέου Λόντου (1789 - 1847)*, ο.π., τ. Β΄, 147 - 149 (έγγραφο 145, Αναγνώστης Παπαγιαννόπουλος προς τους Ανδρέα Λόντο και Ανδρέα Ζαΐμη, 20 Ιουνίου 1824)

κατάσταση, συνεπεία του θανάτου του υιού του Πάνου, φαίνεται να μην ήταν σε θέση να βοηθήσει. Ο Δεληγιάννης δεν παραλείπει στην επιστολή του να καυτηριάσει την διφορούμενη μέχρι τότε στάση του Αποστόλη Κολοκοτρώνη ειρωνευόμενός τον για το γεγονός ότι απευθύνθηκε για βοήθεια στον θείο του, Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, αντικυβερνητικό, και όχι στον πατέρα του, Γιαννάκη Ντασκούλια Κολοκοτρώνη, και τον θείο του, Δημήτριο Πλαπούτα, συνεργαζόμενους με την κυβέρνηση Κουντουριώτη, *“όπου κάθονται εις την τριπολιτζά και [...] οπού έχουν τους τρόπους και μέσα”*.

Ο Αποστόλης Κολοκοτρώνης, βέβαια, είχε ήδη απευθυνθεί για βοήθεια στους προαναφερθέντες κυβερνητικούς, οι οποίοι και διόρισαν κάποιον οπλαρχηγό με εντολή να συγκεντρώσει 100 στρατιώτες και να κατευθυνθεί προς τον Πύργο, αποστολή για την θετική έκβαση της οποίας ο Δεληγιάννης δυσπιστεί.

Γεγονός είναι ότι η περίεργη στάση του Αποστόλη Κολοκοτρώνη, δηλαδή η “διπρόσωπη” τακτική του να ζητεί ενισχύσεις και από τις δύο πλευρές προκαλεί ερωτήματα ως προς τον ίδιο του τον ρόλο. Υπολογίζοντας τους νέους συσχετισμούς δυνάμεων που έχουν διαμορφωθεί μετά τον θάνατο του Πάνου Κολοκοτρώνη, ο Αποστόλης Κολοκοτρώνης, που μέχρι τότε διατηρεί στάση αναμονής ενόψει των εξελίξεων, επιλέγει να αυτονομηθεί από τον έως τότε προστάτη του και θείο του, Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, και να συνεργαστεί με τους κυβερνητικούς φροντίζοντας με αυτόν τον τρόπο αποκλειστικώς δικά του συμφέροντα και λειτουργώντας με σημερινούς όρους ως “ελεύθερος επαγγελματίας”. Έχοντας με τη βοήθεια του θείου του κατορθώσει να ανέλθει στο βαθμό της στρατηγίας, ήδη από τον Ιούνιο του 1823, και μάλιστα έχοντας λάβει τον βαθμό της αντιστρατηγίας και της στρατηγίας με διαφορά μόλις μερικών ωρών¹³⁵, ο Αποστόλης Κολοκοτρώνης κρίνει ότι για την πολιτική του επιβίωση πρέπει να αλλάξει στρατόπεδο. Άλλωστε το αντίπαλο στρατόπεδο δεν του είναι ξένο, αφού σε αυτό συμμετέχουν ο πατέρας του και ο θείος του, Δ. Πλαπούτας. Η πρακτική του Α.

135 ΑΕΠ, τ. 2, 61 (Τα από 5 Ιουνίου 1823 πρακτικά του Βουλευτικού): *“και παρά το γεγονός ότι το Βουλευτικό, αν και ενέκρινε την προαγωγή, εξέφρασε την απορία του και διατύπωσε την γνώμη “ότι ένας πατριώτης, όστις ηξιώθη αντιστρατηγίας, δύναται ευκόλως να ελπίση ότι, ανδραγαθών και φερόμενος νομίμως, απολαμβάνει και την στρατηγίαν παρά της ευγνώμονος Πατρίδος”*

Κολοκοτρώνη συνιστά στην πραγματικότητα μία χαρακτηριστική πτυχή του “οικονομικού μηχανισμού των επιχειρήσεων του πολέμου”.¹³⁶

Για την παραμονή του Α. Κολοκοτρώνη στον Πύργο ενδιαφέρθηκε και ο Παπαφλέσσας, ο οποίος, στα τέλη Ιουνίου, όχι μόνο εξέδωσε σχετική διαταγή προς τον Μήτζου προκειμένου να απέχει από οποιαδήποτε σύγκρουση, αλλά όπως μας πληροφορεί ο Αναστάσιος Λόντος, *“είχεν ετοιμάσει και άνθρωπον ειδικόν του, και οδηγίας παρά της διοικήσεως δια να τον στείλῃ και οργανώσῃ τα του Πύργου κατά την αρεσκείαν του”*.¹³⁷ Εναντία σε μία προοπτική στέκονταν οι Ανδρέας Λόντος και Ανδρέας Ζαΐμης, οι οποίοι κατόρθωσαν, τουλάχιστον προσωρινά, να ανατραπεί η απόφαση και να εκδοθεί νέα διαταγή απομάκρυνσης του Κολοκοτρώνη.

Η επιλογή, πάντως, του Α. Κολοκοτρώνη να αλλάξει στρατόπεδο κρίνεται ορθή καθώς θα συνεχίσει τουλάχιστον μέχρι και τον Οκτώβριο του 1824 να παρακρατεί, δίχως προβλήματα, τον πύργο - διοικητήριο που βρισκόταν στο κεντρικότερο σημείο της πόλης επικαλούμενος, μάλλον προσχηματικά, κάποια οφειλόμενα από τον Έπαρχο.¹³⁸ Το νέο Βουλευτικό, στις 18 Οκτωβρίου 1824, με το υπ’ αριθ. 34 προβούλευμά του προς το Εκτελεστικό του ζητεί να προστάξει *“εντόνως”* τον Αποστόλη Κολοκοτρώνη να *“συρθῇ από την Επαρχίαν Πύργου και να παραδώσῃ και τον πύργο εις τον εκεί έπαρχον δια να κατοικήσῃ”*. Στο Βουλευτικό συμμετέχει, πια, ο Λυκούργος Κρεστενίτης. Το Εκτελεστικό αποκρίνεται στο Βουλευτικό ότι έχει διατάξει προ πολλού τον Κολοκοτρώνη να αποχωρήσει από τον Πύργο, ότι αγνοεί που βρίσκεται και ότι έχει συστήσει επιτροπή για να θεωρήσει τους λογαριασμούς του με την επαρχία Πύργου. Το Βουλευτικό με προβούλευμά του επιμένει να εκδοθεί νέα διαταγή προς τον Κολοκοτρώνη να εγκαταλείψει τον Πύργο και οι λογαριασμοί να θεωρηθούν ενώπιον του Βουλευτικού *“αλλοτρώπως οι λογαριασμοί θα γίνουν κατά την θέλησιν του Κολοκοτρώνη”*.¹³⁹ Το

136 Θεοτοκά Νίκου, *Ο βίος του Στρατηγού Μακρυγιάννη* (Αθήνα: εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2013)

137 *Ιστορικόν αρχεῖον του Στρατηγού Ανδρέου Λόντου (1789 - 1847)*, ο.π., τ. Β΄, 177 (έγγραφο 169, Αναστάσιος Λόντος προς τον Ανδρέα Λόντο, 1 Ιουλίου 1824)

138 ΑΕΠ, τ. 7, 16 (Πρακτικά Βουλευτικού)

139 ΑΕΠ, τ. 7, 27 (Πρακτικά Βουλευτικού)

τέχνασμα του Κολοκοτρώνη με την επιβάρυνση του εθνικού ταμείου με χρέη έτσι ώστε συνεχώς να ελέγχει τις προσόδους και την επαρχία με πρόφαση τις “νόμιμες” οφειλές προς αυτόν, είναι γνωστό και συναντάται και σε άλλες επαρχίες της Πελοποννήσου.¹⁴⁰ Αυτό το τέχνασμα πιθανότατα είναι και ο λόγος που το Βουλευτικό επιμένει να θεωρηθούν οι λογαριασμοί ενώπιόν του και όχι στον Πύργο.

Το Εκτελεστικό εμμένοντας στις θέσεις του αρνείται επί της ουσίας να λάβει τα αναγκαία μέτρα υιοθετώντας ένα απολύτως τυπολατρικό σκεπτικό σύμφωνα με το οποίο από τη στιγμή που ο αρμόδιος Έπαρχος δεν τους έχει ενημερώσει περί αυτού “*το Εκτελεστικόν δεν χρεωστεί να δώση πίστιν εις καμμίαν αναφοράν*” και επιμένει στην επιτόπια θεώρηση των λογαριασμών.¹⁴¹

Η διαφοροποίηση του Εκτελεστικού από την βούληση του Βουλευτικού λειτουργεί στη συγκεκριμένη περίπτωση προστατευτικά για τα συμφέροντα του Κολοκοτρώνη και ασφαλώς σχετίζεται με τις προσωπικές του διασυνδέσεις εντός του ίδιου του οργάνου. Το Βουλευτικό παρ’ όλα αυτά επικαλούμενο το δικαίωμα των επαρχιωτών να αναφέρονται στην διοίκηση ζητεί να διαταχθεί για δεύτερη φορά ο Αποστόλης Κολοκοτρώνης να “*ευκαιρώση*” τον πύργο.¹⁴² Τελικά ο Κολοκοτρώνης αποχώρησε αλλά από επιστολή του νέου παραστάτη του Πύργου, Λυκούργου Κρεστενίτη, μαθαίνουμε ότι η διοίκηση, τον Δεκέμβριο του 1824, τον επανατοποθέτησε με μία στρατιωτική δύναμη στον Πύργο.¹⁴³ Παρά το αίτημα του Κρεστενίτη να ανακληθεί η απόφαση “*ως ενδεχόμενον να ακολουθήσωσιν εκεί απευκταία, επειδή όλοι σχεδόν οι κάτοικοι είναι εξημιωμένοι και πονεμένο απ’ αυτόν*”, το Βουλευτικό αρκέστηκε στο να δοθούν οδηγίες “*ώστε να μη ταραΐξη την προσωπική των κατοίκων Πύργου ασφάλειαν*”. Την απομάκρυνση του Α.

140 Τσοτσορού Σ., ο.π., 263

141 ΑΕΠ, τ. 7, 27 (Πρακτικά Βουλευτικού)

142 ΑΕΠ, τ. 7, 27 (Πρακτικά Βουλευτικού)

143 ΑΕΠ, τ. 7, 71 (Πρακτικά Βουλευτικού)

Κολοκοτρώνη και Α. Παπασταθόπουλου θα επιχειρήσει, χωρίς επιτυχία, και ο Γκούρας με επιστολή του, σταλμένη από τον Πύργο, προς τον Κωλέττη στις 10 Ιανουαρίου 1825.¹⁴⁴

Τις ίδιες ημέρες με τα παραπάνω γεγονότα αναγιγνώσθηκε και το προβούλευμα του Εκτελεστικού σχετικά με την εισήγηση των Δ. Πλαπούτα - Α. Κολοκοτρώνη για την προαγωγή σε στρατηγό του Αναγνώστη Παπασταθόπουλου, του Γιάννη Διάκου σε αρχιστράτηγο, του Παναγιώτη Γιαννακόπουλου σε χίλιарχο και του Διονύση Αντωνόπουλου σε υποχίλιарχο.¹⁴⁵ Ο Κολοκοτρώνης είναι πρόδηλο ότι με αυτόν τον τρόπο επιχείρησε να ανταμείψει με βαθμούς και προαγωγές όσους τον στήριξαν κατά την προηγούμενη χρονική περίοδο ενώ δεν πρέπει να παροράται ότι ο μέχρι πρότινος αντίπαλός του, Πέτρος Μήτζου, είχε επίσης ανταμειφθεί *“δια τα πιστάς προς την πατρίδα εκδουλεύσεις και ικανότητας”* με τον βαθμό του στρατηγού.¹⁴⁶ Με παρέμβαση του Λυκούργου Κρεστενίτη που έβλεπε οι πολιτικοί του αντίπαλοι να τιμώνται από την κυβέρνηση που ο ίδιος έχει πιστά υπηρετήσει, το Βουλευτικό αρνήθηκε να εγκρίνει τον προβιβασμό τριών εξ αυτών, των Γιάννη Διάκου, Παναγιώτη Γιαννακόπουλου και Διονύση Αντωνόπουλου, με την αιτιολογία της φερόμενης εμπλοκή τους στην δολοφονία του θείου του, Σταμάτη Κρεστενίτη, στο μοναστήρι της Κρεμαστής τον Φεβρουάριο του 1824.

Τα οφέλη για τον Α. Κολοκοτρώνη είναι πολλαπλά καθώς η συμμετοχή του στην παράταξη των κυβερνητικών θα του επιτρέψει να ενταχθεί ως δικαιούχος στο κονδύλι που προερχόταν από την τέταρτη δόση του πρώτου δανείου για τους στρατιωτικούς που προσέφεραν υπηρεσίες κατά την εμφύλια διαμάχη και να εισπράξει 6.000 γρόσια.¹⁴⁷ Τελικά, ο Α. Κολοκοτρώνης όχι μόνο θα επιστρέψει στον Πύργο αλλά αυτή τη φορά θα εκπροσωπεί και τα συμφέροντα του πατέρα του, Γιαννάκη, ο οποίος τον Μάρτιο του 1825

144 ΚΕΙΝΕ Ακαδημίας Αθηνών, ([Η από 10 Ιανουαρίου 1825 επιστολή του Γκούρα προς Ιωάννη Κωλέττη](#), αρ. 67028)

145 ΑΕΠ, τ. 7, 71 & 77 (Το υπ' αριθ. 219 προβούλευμα του Βουλευτικού)

146 ΑΕΠ, τ. 10, 515 (Λυτά έγγραφα Α' και Β' περιόδου: αρ. 5348, Εκτελεστικό Σώμα)

147 Μποζίκη Σ., ο.π., 479

εμφανίζεται ως αγοραστής των προσόδων και της αλυκής της επαρχίας.¹⁴⁸ Μετά την αποχώρηση του Κολοκοτρώνη, οι κάτοικοι, πιθανότατα για λόγους αντεκδίκησης ή αυτοπροστασίας θα καταστρέψουν τον πύργο - διοικητήριο, από τον οποίο έλαβε και η πόλη το όνομά της, προκαλώντας την αντίδραση του Κολοκοτρώνη, ο οποίος με επιστολή του στο Εκτελεστικό Σώμα θα ισχυριστεί ψευδώς ότι ο πύργος ήταν ιδιοκτησίας του (*“πρὸ δύο ἤδη χρόνους εἶχον εἰς Πύργον οἰκοδομημένον ἓνα ὀσπήτιον ἐξ ἰδίων μου”*) επιδιώκοντας ανεπιτυχώς να αποζημιωθεί.¹⁴⁹

148 Τσοτσορού Σ., ο.π., 264

149 ΓΑΚ, Εκτελεστικό Σώμα, φ. 114 (Η από 26 Αυγούστου 1825 επιστολή του Αποστόλη Κολοκοτρώνη στο Εκτελεστικό Σώμα)

Η δολοφονία Μήτζου

Έχοντας συμπράξει με τη νικητήρια πλευρά του εμφυλίου πολέμου, ο Κρεστενίτης, θεωρώντας ότι πρέπει να λάβει ανταμοιβή για τις υπηρεσίες του αλλά και αποζημίωση για τις ζημιές που υπέστη, υπέβαλε, στις 3 Ιανουαρίου 1825, αίτηση προς το Βουλευτικό, με την οποία ζητούσε την καταβολή 28.799 γροσίων για τις ζημιές που προκλήθηκαν στην οικία του από τις πράξεις του Κολοκοτρώνη τον Δεκέμβριο του 1823.¹⁵⁰¹⁵¹ Παρά την άρνηση του Κολοκοτρώνη να αποδεχτεί την ενοχή του, το Υπουργείο Οικονομικών, στις 16 Φεβρουαρίου 1825, αποφάσισε την αποζημίωση του Κρεστενίτη. Το χρονικό σημείο κατάθεσης της αίτησης αποζημίωσης δεν είναι τυχαίο. Η κυβέρνηση μόλις είχε λάβει την δόση του βρετανικού δανείου και επομένως ο Κρεστενίτης προσδοκούσε ότι θα μπορούσε να κερδίσει από αυτό, όπως και έγινε. Όπως, όμως, θα δούμε παρακάτω, η αποζημίωση αυτή θα αποδειχθεί ότι βασιζόταν σε πλαστά τεκμήρια, για τα οποία ο Κρεστενίτης θα καταδικαστεί ερήμην σε φυλάκιση τριών ετών.

Οι συσχετισμοί στην επαρχία του Πύργου έχουν ανατραπεί. Ο Λύσανδρος Βιλαέτης συνεργάζεται πια με τους Γεωργάκη και Ιωάννη Άχολο και με την οικογένεια Διάκου ενώ η αντίθετη ομάδα, η οποία είχε υποστηρίξει τους κυβερνητικούς στην εμφύλια διαμάχη, περιλαμβάνει τον Χριστόδουλο Άχολο, τα αδέρφια Μήτζου, τον Αναγνώστη Δ. Παπασταθόπουλο και την οικογένεια Κρεστενίτη.¹⁵² Το πεδίο σύγκρουσης, τώρα, για άλλη μια φορά μετατοπίζεται στο κέντρο λήψης των αποφάσεων: στην κεντρική διοίκηση.

Στις 25 Μαρτίου του 1825 ο Γιάννης Θ. Διάκος συνελλήφθη στο Ναύπλιο για τον φόνο του Σταμάτη Κρεστενίτη. Οι Ανδρέας Σ. Κρεστενίτης και Πέτρος Μήτζου με

150 ΑΕΠ, τ. 7, 83 (Τα από 3 Ιανουαρίου 1825 πρακτικά του Βουλευτικού)

151 Είχε, βέβαια, ήδη ζητήσει να αποζημιωθεί με επιστολή του προς τον Ιωάννη Κωλέττη, τον Φεβρουάριο του 1824 [ΚΕΙΝΕ Ακαδημίας Αθηνών, ([Η από 4 Φεβρουαρίου 1824 επιστολή των Πέτρου Μήτσου και Λυκούργου Ι. Κρεστενίτη προς Ιωάννη Κωλέττη](#), αρ. 71960)]

152 Στην παράταξη Διάκου - Άχολου - Βιλαέτη περιλαμβάνονται και ήσσοнос στρατιωτικοί παράγοντες της επαρχίας όπως οι Στράτης Παπάζογλους, Γιάννης Κουρόγιαννης, Κυριάκος Βιλαέτης, Θανάσης Ασημακόπουλος, Μιχάλης Μικελόπουλος, Δημητράκης Μπαντούνας, Αναστάσης Μπετζικόπουλος, Θωδωρής Γιαννακόπουλος, κ.α. [ΑΕΠ, τ. 7, 200 (Πρακτικά Βουλευτικού Γ΄ Περιόδου, 4 Απριλίου 1825)]

διαδοχικές επιστολές του προς την κεντρική διοίκηση άσκησαν πιέσεις για την συνέχιση της κράτησης του Γιάννη Διάκου και την τιμώρηση αυτού για τον φόνο του Σ. Κρεστενίτη. Ο Γιάννης Διάκος, με την υποστήριξη του Ιωάννη Γ. Άχολου και του Λύσανδρου Βιλαέτη, υπεραμύνθηκε της αθωότητάς του και με ξεχωριστή αναφορά κατήγγειλε τον Πέτρο Μήτζου για την δολοφονία του πατέρα του και του ξαδέλφου του.¹⁵³ Ενόψει της επικείμενης εισβολής του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο, το Εκτελεστικό με διαταγή του αποφάσισε την αναβολή των εκδικάσεων των δύο δολοφονιών για *“αρμοδιώτερον καιρόν”*.¹⁵⁴ Την ίδια εποχή ο Γεωργάκης Άχολος, πατέρας του Ιωάννη, που είχε τραυματιστεί σοβαρά κατά τις ταραχές του 1823 κατήγγειλε τον ανηψιό του, Χριστόδουλο Άχολο, και τον Π. Μήτζο για καταχρήσεις.¹⁵⁵ Η σύγκρουση μεταξύ των δύο παρατάξεων θα επεκταθεί και στο πεδίο της απονομής των στρατιωτικών βαθμών. Όταν, στις 4 Απριλίου, θα συζητηθεί ενώπιον του Βουλευτικού η προαγωγή σαράντα τεσσάρων (44) στρατιωτικών από τον Πύργο, μεταξύ των οποίων και του Γιάννη Διάκου στον βαθμό της αρχιστρατηγίας, ο Πέτρος Μήτζου, με ταυτόχρονη αναφορά, θα παρακαλέσει *“να μη προβιβασθώσιν οι προβαλλόμενοι Πυργιώται, αλλ’ αφ’ ου υπάγωσιν εις την πολιορκίαν των Παλαιών Πατρών, και τότε, όστις θριαμβεύσει κατά των εχθρών, αντιβραβευθή”*!¹⁵⁶ Το Βουλευτικό θα δεχτεί και θα υιοθετήσει την γνώμη του Π. Μήτζου μη εγκρίνοντας κανένα εκ των προβιβασμών. Ως γνωστό, η εξασφάλιση μεγαλύτερου στρατιωτικού βαθμού συνεπαγόταν αύξηση της μισθοδοσίας που μπορούσε να λαμβάνει και επομένως η πρόταση Μήτζου λειτουργούσε εμφανώς ενάντια στα συμφέροντα της αντίπαλης παράταξης.

Οι δύο πολιτικές ομάδες έχοντας εξαντλήσει τις δυνατότητες προσφυγής τους στην κεντρική διοίκηση, επανέφεραν την αντιπαράθεση στο κατ’ εξοχήν οικείο πεδίο δράσης

153 ΑΕΠ, τ. 19, 109 (Η από 37 Μαρτίου 1825 επιστολή του Γ. Διάκου προς το υπουργείο Πολέμου)

154 ΓΑΚ, Εκτελεστικό Σώμα, φ. 83 (Η υπ’ αριθ. 6474 διαταγή του Εκτελεστικού Σώματος)

155 ΓΑΚ, Υπουργείο Δικαίου, φ. 15 (Η από 8 Μαρτίου 1825 επιστολή του Γ. Άχολου προς το υπουργείο Δικαίου)

156 ΑΕΠ, τ. 7, 200 (Πρακτικά Βουλευτικού Γ’ Περιόδου, 4 Απριλίου 1825)

τους: τον ίδιο τον Πύργο. Οι Διάκοι, άλλωστε, δεν φημίζονταν για τις ικανότητές τους στον πολιτικό στίβο αλλά για την μαχητικότητά τους στο στρατιωτικό πεδίο. Ήταν, κοινώς, πιο εύκολο γι' αυτούς να πλήξουν τον εχθρό με πιο απλά μέσα απ' ότι με καλογραμμένες αναφορές προς τη Σεβαστή Διοίκηση. Στις 4 Ιουνίου 1825 οι Διονύσιος Αντ. Διάκος και Γιάννης Θ. Διάκος δολοφόνησαν εν ψυχρώ τον Στρατηγό Πέτρο Μήτζου ενώ αυτός βρισκόταν στη συνέλευση δημογερόντων και οπλαρχηγών του Πύργου.¹⁵⁷ Σύμφωνα με την περιγραφή των δημογερόντων του Πύργου κατά τη διάρκεια της συνέλευσης, παρουσία του Γιάννη Κρεστενίτη, οι Λύσανδρος Βιλαέτης και Γιάννης Διάκος ζήτησαν να εμφανιστεί ο Πέτρος Μήτζου για να συζητήσουν για κάποια θέματα της συνέλευσης. Αφού εμφανίστηκε ο Πέτρος Μήτζος, η συζήτηση ξεκίνησε.¹⁵⁸

*“Καὶ ἐνῶ αὕτη ἐγένετο αἰφνιδίως πολλοὶ τῆς συγγενείας τῶν Διακαίων ὑπὲρ τοὺς εἴκοσι σχεδὸν περιστοιχίσαν τὴν συνέλευσιν. αἱ ἀφοῦ ἀπεφασίσθη παρὰ τῶν ἐνοικιαστῶν τὸ νὰ δοθῇ τὴν ἐρχομένην τὸ εἰς τὰ γράμματα ἐμπεριλαμβανόμενον σιτάριον διελύετο ἡ συνέλευσις. Τότε ὁ Διονύσιος Ἀντωνίου Διάκος αἰφνης ἀπὸ τὰ ὀπισθεν καὶ ἄνευ τινὸς λόγου καὶ ἀναιτίως ἔρριψε μίαν πιστόλαν κατὰ τοῦ ρηθέντος στρατ. Πέτρου, ὅστις πληγωθεὶς θανατηφόρως ἔπεσε χαμαί. Εὐθὺς δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης Διάκος μέ τινας τῶν εἰρημένων συγγενῶν του ὥρμησαν κατὰ τοῦ Πέτρου, τὸν ὁποῖον κατεφόνευσαν”.*¹⁵⁹

Στη συμπλοκή που ακολούθησε τραυματίστηκαν τουλάχιστον τέσσερα άτομα, μεταξύ των οποίων και ο Ιωάννης Κρεστενίτης, τον οποίο κυνήγησαν *“μέχρι τῆς ἀγορᾶς ρίπτοντες δὲ καὶ ὑπὲρ τὰς ἑξ πιστόλας κατ’ αὐτοῦ”*, και σκοτώθηκε ένας μικρός αδελφός του Διονυσίου Διάκου. Για την σύλληψη των δραστών το Εκτελεστικό Σώμα διέταξε τους οπλαρχηγούς να προχωρήσουν σε συλλήψεις των υπευθύνων και παράλληλα αποφάσισε να απονεμίει τον βαθμό του Στρατηγού στον αδελφό του θανόντος, Γιώργο Μήτζου.¹⁶⁰

157 ΑΕΠ, τ. 7, 303 (Το υπ' αριθ. 838 προβούλευμα της 10ης Αυγούστου 1825 του Βουλευτικού)

158 ΓΑΚ, Εκτελεστικό Σώμα, φ. 109 (Η από 23 Ιουλίου 1825 επιστολή των δημογερόντων Πύργου)

159 ΓΑΚ, Εκτελεστικό Σώμα, φ. 109 (Η από 23 Ιουλίου 1825 επιστολή των δημογερόντων Πύργου)

160 ΑΕΠ, τ. 7, 302, 304 (Πρακτικά του Βουλευτικού), τ. 8, 290 (Το υπ' αριθ. 838 προβούλευμα του Βουλευτικού Σώματος)

Η δολοφονία του Πέτρου Μήτζου υπήρξε, δίχως αμφιβολία, η σημαντικότερη δολοφονική ενέργεια που είχε σημειωθεί κατά τη διάρκεια των τοπικών συγκρούσεων και αποτέλεσε πλήγμα για την παράταξη Κρεστενίτη - Μήτζου. Δεν υπάρχει, επίσης, αμφιβολία ότι και σε στρατιωτικό επίπεδο η επαρχία Πύργου σε μία κρίσιμη περίοδο, λόγω της επικείμενης άφιξης του Ιμπραήμ, στερήθηκε μίας σημαντικής στρατιωτικής προσωπικότητας από τις λίγες που είχε να παρουσιάσει μέχρι τότε.

Διαμάχη Βιλαέτη - Κρεστενίτη

Κατά τους μήνες που θα ακολουθήσουν, η προσοχή όλων θα εστιαστεί στον Ιμπραήμ, οι επιδρομές του οποίου στην περιοχή της Ηλείας προκάλεσαν τεράστιες καταστροφές. Από τις 8 Νοεμβρίου 1825, όταν και πραγματοποιήθηκε η πρώτη επιδρομή των αιγυπτιακών στρατευμάτων έως και τον Ιανουάριο του 1826, οπότε και ολοκληρώθηκε η τρίτη φάση επιδρομών, η περιφέρεια της Ηλείας είχε ερημωθεί παντελώς.¹⁶¹ Οι κάτοικοι είχαν καταφύγει στα ορεινά ενώ ο κάμπος είχε λεηλατηθεί σε απόλυτο βαθμό δημιουργώντας επισιτιστικό πρόβλημα.¹⁶²

Εντούτοις, τα πάθη μεταξύ των πολιτικών παρατάξεων θα διατηρηθούν και με την πρώτη ευκαιρία θα εκδηλωθούν πάλι μέσω των διαύλων την κεντρικής διοίκησης. Στις 5 Απριλίου 1826 ο Λυκούργος Κρεστενίτης κατήγγειλε τον Λύσανδρο Βιλαέτη ως δράστη της δολοφονίας του Πέτρου Μήτζου, της επίθεσης κατά του πατέρα του Γιάννη Κρεστενίτη (*“επιστόλησε τον πατέρα του ρηθέντος Λυκούργου”*) της πυρπόλησης του σπιτιού του μετά την φυγή των Τουρκοαιγυπτίων από τον Πύργο. Ο Βιλαέτης, παραστάτης εκείνη την περίοδο της επαρχίας Πύργου στο Βουλευτικό, θα συλληφθεί και θα παραμείνει προφυλακισμένος παρά τις προσπάθειές του να αποφυλακιστεί. Το Βουλευτικό, μάλιστα, στην γνωμοδότησή του προς το Εκτελεστικό περί συνέχισης της κράτησης του Βιλαέτη, αντιστρέφοντας το τεκμήριο της αθωότητας, θα δικαιολογήσει την άρνησή του να τον αποφυλακίσει στο ότι *“δεν απεδείχθη ακόμη αθώος”*.¹⁶³ Τελικά, ο Λύσανδρος Βιλαέτης, λίγες ημέρες αργότερα, θα αποφυλακιστεί με τον περιοριστικό όρο της παραμονής του εντός του φρουρίου της πόλεως του Ναυπλίου και υπό αστυνομική φύλαξη.¹⁶⁴ Υπό το ίδιο πρίσμα, των ανοιχτών, δηλαδή, διαφορών μεταξύ των παρατάξεων πρέπει να ιδωθεί και η

161 Λουκάτου Σπύρου, *Ο Ιμπραήμ στην Ηλεία, Ανέκδοτα έγγραφα Γ. Σισίνη (Νοεμ. 1825 - Ιαν. 1826)* (Πρακτικά του Α΄ Συνεδρίου Ηλειακών Σπουδών, 1981), 49 - 50

162 Λουκάτου Σπ., ο.π., 52

163 ΑΕΠ, τ. 8, 475 (Το υπ' αριθ. 1370 προβούλευμα της 9ης Απριλίου 1826 του Βουλευτικού)

164 ΑΕΠ, τ. 8, 479 (Το υπ' αριθ. 1380 προβούλευμα της 12ης Απριλίου 1826 του Βουλευτικού)

σύλληψη, στο Άργος, από τον Αποστόλη Κολοκοτρώνη, του άλλου παραστάτη του Πύργου, Χριστόδουλου Άχολου, την φυλάκιση του οποίου ανεπιτυχώς αποπειράθηκε.¹⁶⁵

Στις 14 Μαΐου 1826, ο Λύσανδρος Βιλαέτης, αντεπιτιθέμενος, κατηγόρησε τον Κρεστενίτη ότι το έγγραφο της δημογεροντίας Πύργου που χρησιμοποιήθηκε ως αποδεικτικό για την κατεστραμμένη οικία του ήταν πλαστό.¹⁶⁶ Ο Κρεστενίτης συνελήφθη και παραπέμφθηκε σε δικαστήριο αλλά απολύθηκε τις επόμενες ημέρες λόγω καθυστέρησης συγκρότησης του δικαστηρίου. Στις 6 Σεπτεμβρίου 1826 το Δικαστήριο Ναυπλίου καταδίκασε ερήμην τον Κρεστενίτη σε φυλάκιση τριών ετών. Ο Διονύσιος Κόκκινος, χωρίς να αναφέρεται στην δικαστική αυτή υπόθεση, υιοθετεί στο έργο του την άποψη ότι η καταστροφή των οικιών του Μήτζου και του Κρεστενίτη πραγματοποιήθηκε από υποστηρικτές του Κολοκοτρώνη μετά την αναχώρηση του ίδιου από τον Πύργο.¹⁶⁷ Όπως και να έχει η καταδίκη του Λυκούργου Κρεστενίτη του κόστισε μελλοντικά τον αποκλεισμό του από την Γ΄ Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνας, στην οποία είχε εκλεγεί πληρεξούσιος Πύργου.¹⁶⁸ Το ίδιο επαναλήφθηκε και στην Δ΄ Εθνοσυνέλευση του Άργους, όπου *“μετά μακράς διαφιλονικήσεις”* έγινε κατά πλειοψηφία δεκτό να μην λάβει μέρος στη Συνέλευση.¹⁶⁹

165 ΑΕΠ, τ. 7, 536 (Πρακτικά του Βουλευτικού)

166 Κυριακόπουλου Κ. Γ., ο.π., σελ. 405

167 Κόκκινου Δ., ο.π., τ. Η, 16

168 ΑΕΠ, τ. 3, 465 (Πρακτικά Γ΄ Εθνικής Συνέλευσης Ερμιόνης - Τροιζήνας, 7 Απριλίου 1827)

169 ΑΕΠ, τ. 4, 83, 88, 125 (Πρακτικά Δ΄ Εθνοσυνέλευσης, 17 Ιουλίου 1829)

Το τέλος του κύκλου της βίας: δολοφονία του Χριστόδουλου Άχολου από τον Κρεστενίτη

Ο Λυκούργος Κρεστενίτης μετά την καταδίκη του, και μάλλον τον Ιανουάριο του 1827, δολοφόνησε στον Πύργο τον πολιτικό Χριστόδουλο Άχολο, ο οποίος φαίνεται να είχε δώσει κάποια επιβαρυντική κατάθεση εναντίον του Κρεστενίτη στην δικαστική υπόθεση της αποζημίωσης.¹⁷⁰ Για την δολοφονία αυτή δεν λογοδότησε ποτέ. Η δολοφονία, ωστόσο του Άχολου φαίνεται να περιέπλεξε την ζωή του Ρήγα Παλαμίδα, ο οποίος είχε τεθεί ως εγγυητής του Άχολου σε κάποια δικαστική υπόθεση που είχε με τον Αναγνώστη Παπασταθόπουλο, η οποία εκδικαζόταν στο Ναύπλιο. Μετά την δολοφονία του Άχολου, ο Παλαμίδης, αν και εν ενεργεία παραστάτης, συνελλήφθη από την αστυνομία και τον Παπασταθόπουλο και εξαναγκάστηκε να του πληρώσει 4.000 γρόσια.¹⁷¹

170 Σπηλιάδη Ν., ο.π., τ. Γ, 244

171 ΑΕΠ, τ. 3, 425 (Τα από 2 Απριλίου 1827 πρακτικά Γ' Εθνικής Συνέλευσης Ερμιόνης - Τροιζήνας)

Συμπεράσματα

Τα γεγονότα στην επαρχία Πύργου και κυρίως η πυκνότητα αυτών, αν και συνιστούν μία μοναχά ψηφίδα της συνολικότερης εικόνας, αποτελούν ένα εξαιρετικό παράδειγμα για να αντιληφθεί κανείς την τομή που το επαναστατικό γεγονός δημιούργησε στην καθημερινότητα, την σκέψη και την δράση των κατοίκων της περιοχής αυτής. Η πολυετής διάρκεια της επανάστασης - που πολλές φορές παραγνωρίζεται- δημιούργησε εκρηκτικές συνθήκες στην καθημερινή ζωή των επαναστατών και διαμόρφωσε συνειδήσεις και συμπεριφορές που στην προεπαναστατική περίοδο δεν υπήρχαν. Δεν πρέπει, επίσης, να λησμονούμε ότι όλες αυτές οι αντιπαραθέσεις που αποτυπώθηκαν, εκτός των άλλων, και σε πολυάριθμες επιστολές και αναφορές προς την Κεντρική Διοίκηση, συνέβαιναν την ίδια ώρα που διεξάγονταν μάχες με τους Οθωμανούς και με τους Αιγυπτίους του Ιμπραήμ, οι δυνάμεις των οποίων κατέστρεψαν τρεις φορές την πόλη του Πύργου.

Η ανατροπή της οθωμανικής κυριαρχίας επανέφερε στο προσκήνιο παλαιότερες διαφορές σχετικά με τον έλεγχο του Μουκατά ενώ σύντομα ανέκυψαν διαφωνίες και ως προς την την εκλογή πληρεξουσίων στα κεντρικά όργανα. Οι διαφωνίες αυτές ασφαλώς δεν υπήρξαν πρωτοτυπία των κατοίκων της επαρχίας Πύργου. Αντίστοιχες έχουν καταγραφεί και σε άλλες επαρχίες του Μοριά. Ωστόσο, στην περίπτωση του Πύργου η σύγκρουση αυτή φαίνεται να υποκινήθηκε από εσωτερικές αντιπαραθέσεις μεταξύ της ίδιας της άρχουσας τάξης και υπό αυτή την έννοια δεν παρουσιάζει ομοιότητες με άλλες περιπτώσεις κατά τις οποίες η σύγκρουση εδράστηκε στην αμφισβήτηση της άρχουσας τάξης από νέες δυνάμεις και πρόσωπα που αναδύθηκαν μετά την κήρυξη της επανάστασης (Καρύταινα).

Προεπαναστατικά τέτοιου είδους διαφωνίες θα είχαν ήδη επιλυθεί από τον τοπικό Οθωμανό αξιωματούχο. Στο σημείο αυτό παρατηρείται και η βασική τομή σε σχέση με το προϋπάρχουν καθεστώς καθώς η επανάσταση είχε ως αποτέλεσμα αφενός την ανατροπή

της οθωμανικής κυριαρχίας, δηλαδή του βασικού ρυθμιστικού παράγοντα για τη νομή της εξουσίας, και αφετέρου τη δημιουργία κεντρικών οργάνων διοίκησης, στα οποία οι μέχρι πρότινος υποτελείς είχαν δικαίωμα συμμετοχής. Η σημαντική αυτή διαφοροποίηση γίνεται άμεσα αντιληπτή από τους παράγοντες της περιοχής, οι οποίοι όχι μόνο διεκδικούν με πάθος την συμμετοχή τους στα κεντρικά όργανα αλλά φροντίζουν να εκμεταλλευτούν την πρόσβασή τους στην κεντρική διοίκηση για να διεκδικήσουν προνόμια έναντι των άλλων αντιπαρατιθέμενων ομάδων. Η συμμετοχή τους σε καινοφανείς πολιτικές διεργασίες για την εποχή αρχίζει σταδιακά να μεταβάλλει την σκέψη τους συμβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο στην διαμόρφωση ενός πολιτικού λόγου με ιδεολογικές διατυπώσεις που προδίδουν την εμφίλοχηση νεωτερικών ιδεών και τάσεων στις τάξεις των προυχόντων. Στην πραγματικότητα η διάδραση μεταξύ της Κεντρικής Διοίκησης και της τοπικής κοινωνίας είναι αμφίδρομη. Η πρώτη επεμβαίνει στις αποφάσεις της δεύτερης ανάλογα με τις ισορροπίες που επικρατούν στα κεντρικά όργανα και η δεύτερη δια των αντιπροσώπων της συμμετέχει στην πρώτη μετασχηματίζοντας τις διαφωνίες τους για τη νομή της εξουσίας σε πολιτικούς σχηματισμούς. Οι πολιτικοί αυτοί συνασπισμοί, είτε είναι τοπικής είτε κεντρικής εμβέλειας, διακρίνονται για την ρευστότητά τους. Έτσι, καθόλη τη διάρκεια της επανάστασης βλέπουμε παράγοντες της επαρχίας Πύργου να μεταπηδούν σε διαφορετικά στρατόπεδα και να συμμαχούν με τους μέχρι πρότινους αντιπάλους του.

Ωστόσο, η προσαρμοστικότητα που φαίνεται να διακρίνει τα πολιτικά υποκείμενα της επαρχίας δεν στάθηκε δυνατή να αποτρέψει την εξαιρετικά βίαιη τροπή που έλαβαν οι αντιπαραθέσεις με αποτέλεσμα την δολοφονία σημαινόντων προσώπων της επαρχίας και τις συνεχείς ένοπλες συρράξεις που έλαβαν χώρα μεταξύ των ίδιων των κατοίκων της επαρχίας. Στην περίπτωση, δηλαδή, του Πύργου οι συγκρουόμενοι δεν προέρχονταν από άλλη επαρχία ή εκτός από τον Μοριά αλλά κατά βάση ήταν οι ίδιοι οι κάτοικοι αυτής. Οι εξαιρετικά βίαιες συγκρούσεις μεταξύ των ίδιων των κατοίκων της περιοχής αποτελούν και μία από τις ιδιαιτερότητες του Πύργου σε σχέση με άλλες περιοχές του Μοριά.

Επιπλέον, η απουσία ισχυρών παραγόντων της περιοχής σε συνδυασμό με την γειτνίαση με επαρχίες στις οποίες δραστηριοποιούνταν ισχυρές προσωπικότητες σε

πολιτικό και στρατιωτικό επίπεδο όπως ο Γ. Σισίνης ή ο Θ. Κολοκοτρώνης, είχε ως αποτέλεσμα την προσέλκυση τυχοδιωκτών και επαγγελματιών στρατιωτικών που επιδίωκαν τον έλεγχο της περιοχής και κατ' επέκταση των προσόδων του μουκατά. Η παρουσία του Αποστόλη Κολοκοτρώνη στην περιοχή είναι σαφής ένδειξη της αδυναμίας των ίδιων των παραγόντων της επαρχίας να ασφαλίσουν την περιοχή τους και να την εκμεταλλευτούν προς ιδίον οφέλος τους αλλά και ενδιαφέρουσα πτυχή του οικονομικού μηχανισμού των επιχειρήσεων του πολέμου.

Καταλήγοντας, τα γεγονότα του Πύργου, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που αυτά παρουσιάζουν, μας προσφέρουν μία εξαιρετική εικόνα για το πως μέσα σε λίγα χρόνια μηχανισμοί και πρακτικές που είχαν επιβιώσει για δεκαετίες στο πλαίσιο της οθωμανικής εξουσίας άρχισαν να μετασχηματίζονται μέσω της συμμετοχής των πολιτικών υποκειμένων σε πολιτικές διεργασίες και όργανα ξένα μέχρι πρότινος. Νεοφυή πολιτικά όργανα και διοικήσεις, υπουργοί και έπαρχοι, τοπικές αυθεντίες και στρατιωτικοί συνυπάρχουν στην ίδια περιοχή συνθέτοντας ένα εντυπωσιακό αμάλγαμα αντιθέσεων που στην περίπτωση του Πύργου, λόγω και της σφοδρότητας των συγκρούσεων, αποτυπώθηκε εύγλωττα στο διαθέσιμο αρχειακό υλικό.

Βιβλιογραφία

- *Αρχαία Ελληνικής Παλιγγενεσίας* (Βιβλιοθήκη της Βουλής)
- Δάβος, Βύρωνας. *Ιστορία του Πύργου Ηλείας και 17 περιχώρων* (Αθήνα: 1995)
- Δόξας, Τάκης. *Ηλειακή Γραμματολογία* (Πύργος Ηλείας: 1963)
- Δόξας, Τάκης. *Το Χρονικό του Πύργου* (Πύργος Ηλείας: 1965)
- Θεοτοκάς, Νίκος. *Ο βίος του Στρατηγού Μακρυγιάννη* (Αθήνα: εκδόσεις Βιβλιόραμα, 2013)
- *Ιστορία Ελληνικού Έθνους* (Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1975)
- *Ιστορικόν αρχεῖον του Στρατηγού Ανδρέου Λόντου (1789 - 1847)*, (Αθήνα: Οικογένεια Λόντου αρχείο Ανδρέα Λόντου, 1916)
- Κόκκινος, Διονύσιος. *Η Ελληνική Επανάστασις* (Αθήνα: Εκδοτικός οίκος Μέλισσα, 1959)
- Κυριακόπουλος, Κωνσταντίνος. *Η Μονή Σκαφιδιάς της Ηλείας* (Αθήνα: 1984)
- Κυριακόπουλος, Κωνσταντίνος Γ. *Ο Πύργος & η Ηλεία στην επανάσταση και στα χρόνια του Καποδίστρια* (Πύργος: Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση Ηλείας, 2003)
- Μικελόπουλος, Βάσος. *Όσα η Ιστορία αφήνει στο περιθώριο* (Πύργος: 2006)
- Μποζίκης, Σίμος. *Ελληνική Επανάσταση & Δημόσια Οικονομία, Η συγκρότηση του ελληνικού εθνικού κράτους, 1821 - 1832* (Αθήνα: εκδόσεις Ασίνη, 2020)
- Παπανδρέου, Γεώργιος. *Η Ηλεία δια μέσου των αιώνων* (Λεχαινά: Ν.Ε.Λ.Ε. Ηλείας, 1991)

- *Πελοποννησιακή Εγκυκλοπαίδεια* (Αθήνα: 1960)
- Ροτζώκος, Νίκος. *Επανάσταση και Εμφύλιος Πόλεμος στο Εικοσιένα* (Αθήνα: Ηρόδοτος, 2016)
- Σιδέρη, Αλόη. *Έλληνες φοιτητές στο Πανεπιστήμιο της Πίζας (1806-1861)* (Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο Ελληνικής Νεολαίας - Γενική Γραμματεία Νέας Γενιάς, 1989)
- Σπηλιάδης, Νικόλαος. *Απομνημονεύματα /Συνταχθέντα υπό του Ν. Σπηλιάδου διά να χρησιμεύσωσιν εις την Νέαν Ελληνικήν Ιστορίαν* (Εκ του Τυπογραφείου Χ. Ν. Φιλαδελφέως, 1851)
- Τσοτσορός, Στάθης. *Οικονομικοί και Κοινωνικοί Μηχανισμοί στον Ορεινό Χώρο, Γορτυνία (1715 - 1828)* (Αθήνα: Ιστορικό Αρχείο, Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, 1986)
- Φωτόπουλος, Αθανάσιος. *Οι Κοτζαμπάσηδες της Πελοποννήσου κατά τη δεύτερη τουρκοκρατία (1715 - 1821)* (Ηρόδοτος: Αθήνα, 2005)
- Χρυσανθακόπουλος, Γεώργιος. *Η Ηλεία επί Τουρκοκρατίας* (Αθήνα: 1950)
- Ψυχογιός, Ντίνος. *Ηλειακά* (Βιβλιοπανόραμα, 2008)

Αρθρογραφία

- Λουκάτος, Σπύρος. *Ο Ιμπραήμ στην Ηλεία, Ανέκδοτα έγγραφα Γ. Σισίνη (Νοεμ. 1825 - Ιαν. 1826)* (Πρακτικά του Α΄ Συνεδρίου Ηλειακών Σπουδών, 1981)